

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

T. G. Masaryk podle Jana Patočky,

filozofický portrét

Jitka Fišerová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

T. G. Masaryk podle Jana Patočky,

filozofický portrét

Jitka Fišerová

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Ph.Dr. Stanislavu Starkovi, CSc. za odborné vedení práce a poskytování rad, které mi pomohly při zpracování zadaného tématu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. ŽIVOT T. G. MASARYKA A JEHO CESTA K VYBUDOVÁNÍ SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA	7
2. T. G. MASARYK Z POHLEDU SVÝCH BLÍZKÝCH PŘÁTEL, SPOLUPRACOVNÍKŮ A SPISOVATELŮ	14
2.1 JAN HERBEN A MASARYK	14
2.2 KAREL ČAPEK A MASARYK.....	16
2.3 MILAN MACHOVEC A MASARYK.....	18
2.4 JAN PATOČKA A MASARYK	19
3. HISTORICKÉ ZDROJE MASARYKOVA MYŠLENÍ.....	21
3.1 JAN HUS, HUSITSKÉ HNUTÍ A JEDNOTA BRATRSKÁ.....	21
3.2 OBDOBÍ NÁRODNÍHO OBROZENÍ A JEHO HLAVNÍ PŘEDSTAVITELÉ.....	25
4. SLOVANSKÁ OTÁZKA.....	28
5. MYŠLENKY HUMANISMU	31
6. MASARYKOVO ČEŠSTVÍ	32
7. KRITIKA MASARYKOVY FILOZOFIE JANEM PATOČKOU	34
7.1 MASARYKOVO A HUSSERLOVO POJETÍ DUŠEVNÍ KRIZE EVROPSKÉHO LIDSTVA.....	34
7.2 POKUS O ČESKOU NÁRODNÍ FILOZOFII A JEJÍ NEZDAR.....	37
7.3 MASARYKOVA FILOZOFIE PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	46
7.4 MASARYK A NIETZSCHE	48
7.5 MASARYK A AMERIKA.....	51
7.6 NĚMCI A ČEŠI	53
8. MYŠLENKOVÉ SHRNU TÍ AUTORŮ ZABÝVAJÍCÍCH SE MASARYKEM	55
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM LITERATURY	60
RESUMÉ	62

ÚVOD

Hlavním důvodem k napsání mé bakalářské práce bylo poznat osobnost Tomáše Garrigue Masaryka. To znamená pochopit jej jako člověka, filozofa, humanistu, politika, zakladatele státu a jako prezidenta. Vzhledem k tomu, že jsem svá školní léta prožila v době socialismu, kdy se o Masarykovi téměř nehovořilo, chtěla jsem se s touto významnou osobností celkově seznámit prostřednictvím literatury a podrobněji se jí zabývat. Zajímaly mě jeho názory a myšlenky uvedené buď přímo v jeho knihách, nebo v dílech lidí, kteří s ním spolupracovali, či v knihách autorů, kteří se Masarykem zabývali, ale stejně tak byl pro mne zajímavý i kritický pohled filozofa Jana Patočky. Svoji bakalářskou práci jsem proto nazvala Tomáš Garrigue Masaryk podle Jana Patočky, filozofický portrét.

O názorech Masaryka se stále diskutuje. Je to zřejmě tím, že Masarykovi jako jedinému filosofovi a politikovi své doby, se podařilo vybudovat nový samostatný stát. U Masaryka nezůstalo jen u teoretických myšlenek, ale došlo i k jejich uskutečnění. Po přečtení knih, které uvádím v bibliografickém přehledu, bych se chtěla ve své bakalářské práci zabývat především otázkou nezdaru Masarykovy národní filozofie. Svoji bakalářskou práci bych chtěla vést formou konfrontace názorů a myšlenek obou filozofů a kriticky je posuzovat.

Abych dobře pochopila Masarykovu osobnost, musela jsem si přečíst samozřejmě i díla, ve kterých je zachycen jeho životní osud, který byl velice těžký a nesnadný, protože Masaryk pocházel z chudých poměrů a jen díky své inteligenci, pevné vůli a touze prospět svou prací českému národu se stal zakladatelem státu a prvním prezidentem Československé republiky. Než se tak stalo, prošel těžkou životní cestou, která byla vedena náboženskými zásadami, při jejichž dodržování se dopracoval k veliké životní rovnováze, klidu a optimismu, které při náročné práci potřeboval.

1. ŽIVOT T. G. MASARYKA A JEHO CESTA K VYBUDOVÁNÍ SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA

Tomáš G. Masaryk se narodil v Hodoníně 7. března 1850. Jeho otec byl uherský Slovák, který sloužil jako kočí ve dvoře císařského panství. Matka Terezie Kropáčková pocházela z Hustopečí a pracovala jako kuchařka v panských službách. Do školy začal Masaryk chodit v Hodoníně a základní školu dokončil v Čejkovicích. Tomášův život, tak jako život všech vesničanů, ovlivňovalo od dětství náboženství. Matka byla silně věřící katolička, která vedla své děti k víře v Boha.¹ Tomáš byl ve škole velmi bystrý a šikovný, a proto učitel naléhal na rodiče, aby ho dali studovat. Rodiče se rozhodli v roce 1861 poslat syna studovat do Hustopečí na nižší dvouletou reálnou školu. Protože po dvouletém studiu ještě neměl věk na to, aby mohl nastoupit na učitelský ústav, dali ho rodiče na učení k zámečníkovi do Vídně. Tam se mu však stýskalo, a proto odešel z Vídně domů, kde se učil kovářem. V patnácti letech začal studovat německé gymnázium v Brně. Byl výborným studentem, který se kromě povinných předmětů, naučil ještě velmi dobře polsky a francouzsky. Jeho charakteristickým povahovým rysem bylo, že nesnášel křivdu a nespravedlnost, a proto měl se svými učiteli řadu nepříjemných výstupů. V této době začíná uvažovat o náboženských otázkách a ztrácí dětskou víru. Víru jako takovou však neztratil. Celý život žil podle víry, podle svého přesvědčení, a tak jednal i v životě, přestože mu to přinášelo řadu nesnází. Když na gymnáziu opakovaně odmítl jít ke zpovědi, dostal se do konfliktu s ředitelem ústavu a byl ze školy vyloučen. Tehdy ho zachránil brněnský policejní prezident, jehož rodinu navštěvoval, protože dával kondice jejich nemocnému synovi.

¹ Herben, J., *T. G. Masaryk*. Praha: Sfinx, 1947. s. 11.

Vzhledem k tomu, že policejní prezident byl právě v té době přeložen z Brna do Vídně, vzala rodina Tomáše s sebou. Ve Vídni nastoupil na výběrové Akademické gymnázium a dále se staral o nemocného svěřence. Po maturitě se rozhodl pro studium filozofie. Během studií si přivydělával doučováním studentů z bohatých rodin, jejichž prostřednictvím se během prázdnin dostal i do jiných evropských států a mohl tak cestovat.² Po získání doktorátu v roce 1876 absolvoval s jedním ze svých studentů, které doučoval, roční pobyt v Lipsku, kde se seznámil se svojí budoucí ženou, Američankou Charlottou Garrigue. Než se Charlotta vrátila zpět do Ameriky, Masaryk se s ní zasnoubil a roku 1878 i oženil.³ V roce 1879 se jim ve Vídni narodila dcera Alice a o rok později syn Herbert. V roce 1882 přijal Masaryk místo profesora na Univerzitě Karlově a přestěhoval se s manželkou do Prahy, kde v roce 1886 přibyl do rodiny syn Jan a roku 1891 se pak narodila nejmladší dcera Olga. V této době měla jeho rodina velké existenční potíže. Masaryk si musel půjčovat peníze od přátel a jen těžce je vracel. Pracoval na habilitační práci o sebevraždě, kterou v roce 1878 dokončil. Měla název *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Habilitace byla schválena s obtížemi, protože profesorům vadilo jeho sociální a náboženské nazírání na problematiku. „Sebevraždou“ se Masaryk vědecky velmi zviditelnil.⁴ V jeho soukromém životě se posléze odehrála událost, která ho na určitý čas vytrhla z hmotné nouze. Když Masaryk odcházel z Vídně, odjeli s ním do Prahy i dva jeho žáci, kteří pokračovali ve studiu v Praze. Jeden ze studentů, jmenoval se Flesch, pocházel z bohaté brněnské rodiny. Bohužel trpěl depresemi a v roce 1884 se před vánočními svátky zastřelil. Před svou smrtí ustanovil Masaryka univerzálním dědicem svého majetku. S tím však nesouhlasili jeho příbuzní. Profesor Masaryk se s nimi dohodl tak, že si ponechá 62 000 zlatých a zřekne se ostatního majetku, který měl zdědit. Z této zděděné částky se mohl lépe postarat o svoji rodinu. Masaryk neměl nikdy majetnický vztah k penězům a vždy je vnímal jen jako prostředek k uskutečňování svých ideálů. A tak

² Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 13–16.

³ Tamt., s. 20.

⁴ Tamt., s. 22.

z Masarykových peněz byl vydáván časopis Athenaeum, placeny rukopisné boje, a protože měl silné sociální cítění, mnoho peněz také rozdal a rozpůjčoval chudým studentům.⁵

Když přišel rok 1887, rozpoutaly se proti Masarykovi velice divoké útoky. Byl to rok boje proti rukopisům. Masaryk vždy vnímal oba rukopisy⁶ jako podvrh, protože prohlédl snahu vzdělaneckých kruhů povznést národní sebevědomí i za cenu historických nepravd, a s tím nemohl souhlasit. Na jeho straně stáli Dr. Gebauer, prof. Goll a hlavně mladí lidé. Naopak proti se postavil prof. Kvíčala a většina české inteligence. Rozpoutala se štvavá kampaň, která se vyhrotila právě v roce 1887. V této situaci se Masaryk ukázal jako velký bojovník, který dokázal, že národ musí být od takovýchto nepravostí očištěn a nesmí stát na lži.⁷

V roce 1889 zakoupil Masaryk spolu s pány Kamzlem a Kramářem časopis Čas, který založil roku 1886 spisovatel Jan Herben. Čas se tak stal masarykovským týdeníkem a později i deníkem.⁸

V roce 1891 pracoval Masaryk jako poslanec v říšské radě za stranu mladočechů. Tuto funkci vykonával jen dva a půl roku. Vzhledem k tomu, že se stále více prohlubovala propast mezi vídeňskou a pražskou politikou, nabyl přesvědčení, že víc je ho potřeba v Praze než ve Vídni, a v roce 1893 se vrátil na katedru do Prahy.⁹ Od tohoto roku se stává národním filozofem a vydává několik významných knih – *Česká otázka*, *Naše nynější krize*, *Jan Hus*, *Karel Havlíček* a *Otázka sociální*. Tyto knihy představují Masarykovu filozofii o našem národním programu.

⁵ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 38.

⁶ Jedná se o Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský.

⁷ Čapek, K., *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990. s. 106–108.

⁸ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 41.

⁹ Tamt., s. 52–67.

Svojí přednáškovou a publikační činností získal mnoho stoupců a obdivovatelů. Do tohoto šťastného období zasáhla záhadná vražda na česko-moravských hranicích. Dne 29. března 1899 byla objevena v lese mezi městem Polnou a obcí Malou Věžnicí zavražděná dívka Anežka Hružová. Protože při mrtvole nebylo nalezeno tratoliště krve, začali lidé uvažovat o rituální vraždě, kterou měl spáchat židovský mladík Leopold Hilsner, který byl uznán vinným a odsouzen k smrti provazem. Přímé důkazy však nebyly. Masaryk se postavil proti rozsudku i domněnkám o rituální vraždě, a tak se proti němu strhla nenávistná kampaň, která byla tak velká, že se Masaryk rozhodoval, jestli má v Čechách vůbec setrvat. Rozhodnutí odjet zvrátila až jeho manželka, a tak nakonec v Praze zůstal.¹⁰

V roce 1900 založil Masaryk spolu s Františkem Drtinou, Janem Herbenem, Janem Gebauerem, Edvardem Benešem a dalšími českými osobnostmi Realistickou stranu, později nazvanou Česká strana lidová. Jejím programem byla demokratizace státu, pokroková národní a sociální politika. V témže roce stál Masaryk již otevřeně proti Rakousku, protože cítil, že není demokratickým, pokrokovým a moderním státem. Nechtěl, aby pouze němčina byla státním jazykem, ale požadoval dvojjazyčnost úřadů a důraz kladl na myšlenku obnovení českého státu. Tuto myšlenku neopustil, a stejně tak i jeho spolustraníci, ani po vypuknutí první světové války, která byla vyhlášena dne 28. 7. 1914.¹¹

Masaryk se rozhodl vycestovat za hranice, kde chtěl diplomatickou cestou pracovat na osamostatnění našeho státu po ukončení války. Byl nepřitelem revolucí, a proto se rozhodl pro diplomatickou cestu. Jeho prvním úkolem bylo sjednotit všechny kolonie Čechů, kteří žili v zahraničí. Svoji cestu začal v Itálii a Švýcarsku. V roce 1915 ho postihla rodinná tragédie, kdy zemřel ve věku třiceti pěti let jeho syn Herbert – nakazil se tyfem v Borové u Poličky, kam odjel malovat své obrazy.

¹⁰ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 90–96.

¹¹ Tamt., s. 108–110.

I přes tuto rodinnou tragédii pokračuje Masaryk ve své diplomatické činnosti v Paříži a Londýně. V roce 1915 začala vycházet revue *La Nation Tchèque* o 6000 výtiscích, která měla získat francouzské mínění pro českou věc. Největším dílem bylo založení Zahraničního komitétu československého, který vydal prohlášení, v němž se Masaryk jasně vyjádřil pro snahu o vytvoření samostatného československého státu. Bohužel Zahraniční komitét neměl v ostatních státech dost velkou váhu, a proto byla ustavena Československá národní rada, což byl orgán zákonných zástupců československého národa. Masaryk by zvolen jeho předsedou a zástupcem Slováků Milan Rastislav Štefánik. Pro Masaryka bylo nejdůležitějším úkolem vytvořit v zahraničí vlastní vojsko. V Rusku bylo mnoho našich zajatců, a proto bylo rozhodnuto, že se československá armáda bude formovat právě tam. Rusko mělo poslat část své armády na francouzské bojiště a s ruskou armádou měli přijet do Francie i zajatí Češi. Toto rozhodnutí brzy padlo, protože Francouzi přestali mít o ruské vojáky zájem. Rusové byli neukázněni a neschopní přizpůsobit se podmínkám ve francouzské armádě. Masaryk se proto rozhodl v roce 1917 odjet sám do Ruska a zde vyjednávat o našich vojácích a formovat tam československou armádu. Byla to velmi složitá cesta a utváření armády probíhalo s velkými obtížemi, protože ruská strana neměla o formování československé armády valný zájem. Postoj Rusů k našim vojákům změnila až bitva u Zborova, kde si českoslovenští vojáci svojí odvahou získali velký respekt Ruska. Po této bitvě bylo povoleno, aby se armáda rozdělila na čtyři pluky a rozšířila se o další vojáky. Tak se Masarykovi podařilo zformovat československou armádu, která se měla přesunout do Francie přes Sibiř a Vladivostok.

Masaryk se vydává sám na cestu z Moskvy 7. března, v den svých 68. narozenin, aby vyjednal a usnadnil cestu naší armádě do Francie.¹² Z Vladivostoku odjíždí mandžuskou dráhou přes Koreu do Japonska a koncem dubna se dostává do Ameriky. V Chicagu je uvítán s velkou slávou našimi

¹² Viz Čapek, K., *Hovory s T. G. Masarykem*, c. d., s. 155–186.

krajany, kterých bylo asi 100 000. Navázal styky s mnoha lidmi a tehdy ho přijal i prezident Wilson, který též podpořil myšlenku založení československého státu. Masaryk vystoupil s Deklarací o nezávislosti, která měla velký úspěch, a 18. října jí byla vyhlášena Československá republika. „Deklarace“ se stala národním programem, v kterém Masaryk nastínil všechny politické zásady. Masaryk svolal na 23. října sjezd zástupců všech malých národů, kde bylo vydáno prohlášení, v kterém tyto národy žádají o svoji samostatnost. Zde bylo dohodnuto také připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Rusíni se k tomuto kroku rozhodli dobrovolně a Masaryk jim zaručil autonomii.

Dne 28. října se v Praze uskutečnil politický převrat, který trval tři dny a proběhl bez krveprolití. Tehdy byla Československým národním výborem v Praze vyhlášena Československá republika a 14. listopadu revolučním Národním shromážděním byl T. G. Masaryk zvolen prezidentem. Ten 20. listopadu 1918 odplouvá z Ameriky a vrací se domů. Po překročení hranic je všude po čtyřech letech vyhnanství bouřlivě vítán obyvatelstvem.¹³

Jeho těžká životní dráha pokračuje. Československo je jako ostatní státy poznamenáno válečnými událostmi. V zemi je vidět chudoba, chaos a zmatek. V továrnách se za války nepracovalo, pouze v těch, které vyráběly pro vojsko. Zemědělci neměli obilí a dobytek, obchody byly prázdné. Lidé neměli čím topit, neměli dobré oblečení, stáli fronty na chleba a brambory. Mnoho mužů se z války nevrátilo. Bylo třeba hodně síly a odhodlání, aby se nový stát postavil opět na nohy. V lednu 1919 se konala v Paříži mírová konference, která uzavřela většinu územních sporů a schválila vyhlášení Československé republiky.¹⁴ V červenci pak byla ustanovena nová vláda, v které byl jmenován předsedou vlády Vlastimil Tuzar a ministrem financí Antonín Rašín. 13. května 1923 Masaryk prožívá těžkou životní ránu, v tento den umírá manželka Charlotta,

¹³ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 302–344.

¹⁴ Tamt., s. 370.

kteřá s ním trpělivě prožívala jeho těžký osud a spolupracovala s ním pro českou věc.¹⁵

V říjnu 1923 podnikl Masaryk několik zahraničních návštěv a to zejména v Belgii, Anglii a Francii. Zde Československo vnímali velice dobře – svou politikou pokoje, vstřícnosti a ochoty k ostatním sousedům jsme jako stát získali zaslouženou mezinárodní vážnost. Po hospodářské stránce náš stát dobře prosperoval a založil si dobrou měnu. K tomu všemu přispěla právě osobnost T. G. Masaryka, který byl čtyřikrát zvolen prezidentem Československa. Náš lid vždy vřele vítal jeho znovuzvolení prezidentem. Národ jej miloval a nikdy mu nezapomněl jeho zásluhy o stát. Naposledy byl zvolen prezidentem 24. 5. 1934 za bouřlivých oslav všeho lidu. Bohužel jeho zdravotní stav se začal prudce zhoršovat, a tak se v následujícím roce ve věku 85 let vzdal svého úřadu. Prezidentem byl zvolen jeho blízký spolupracovník dr. Edvard Beneš. Masaryk odešel na odpočinek do Lán, kde se snažil, pokud mu to zdraví dovolovalo, ještě pracovat, avšak 14. září 1937 umírá. Československý národ se po oznámení této smutné zprávy propadl do hlubokého a spontánního smutku, který sdíleli jak jeho myšlenkoví stoupenci, tak i jeho političtí odpůrci. Všichni bez rozdílu podvědomě cítili, že náš národ byl nenahraditelně ochuzen o velkou osobnost, že jsme ztratili význačného filozofa, sociologa a státníka světového formátu. Tomáš Garrigue Masaryk byl pochován na lánském hřbitově dne 21. 9. 1937.¹⁶

Pocity národa a jeho smutek zachytil i Jaroslav Seifert v básni *To kalné ráno*:¹⁷

*„Za sto let možná děti našich dětí
svým dětem budou teskně vyprávěti
o šedém ránu čtrnáctého září,*

¹⁵ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 388.

¹⁶ Tamt., s. 461–480.

¹⁷ Seifert, J., *Přilba hlíny*. Praha: Práce, 1945. s. 11.

*na věky označeném v kalendáři.
To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě...“*

2. T. G. MASARYK Z POHLEDU SVÝCH BLÍZKÝCH PŘÁTEL, SPOLUPRACOVNÍKŮ A SPISOVATELŮ

K tomu, abych Masaryka poznala jako osobnost, abych se dobře seznámila s jeho životem a jeho názory, jsem přečetla několik knih, které bych chtěla ve své práci také porovnat, protože každý z autorů se k zachycení Masarykových názorů stavěl trochu jinak. I toto porovnání bylo pro napsání mé bakalářské práce důležité. Každý z autorů měl své důvody, proč knihu napsal a na které důležité Masarykovy myšlenky chtěl čtenáře upozornit. Každá z těchto knih svým způsobem pomohla čtenářům k lepšímu pochopení Masarykova odkazu. Jsem si však jistá, že všichni autoři měli jeden společný cíl. Chtěli, aby lidé o Masarykově životě a jeho myšlenkách přemýšleli a čerpali z nich zkušenosti na společné cestě k demokracii.

2.1 Jan Herben a Masaryk

Jednou z nich je kniha Jana Herbena *T. G. Masaryk*. Jan Herben poznal Masaryka velice dobře. Můžeme říci, že spolu padesát let pracovali, ale i bojovali. Herben se s ním poprvé setkal o prázdninách roku 1875, a protože se znali důvěrně již od mládí, napsal Herben dílo, v kterém osobnost Prezidenta Osvoboditele zachytil dost podrobně.¹⁸ Pokoušel se zaznamenat vše, co od prezidenta slyšel a co o něm věděl. Představil nám jej jako politického a

¹⁸ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 8.

duchovního vůdce Čechů a Slováků, který burcoval lidi z lhostejnosti, požadoval, aby se zapojili do diskuzí i kritických polemik, nezůstávali lhostejní, za každou cenu bojovali za pravdu, proti zlu a nespravedlnosti, a to jak sociální, tak i národní, a bojovali proti každému mravnímu úpadku. Můžeme říci, že si Herben přál, aby jeho kniha byla vnímána jako evangelium. On sám v doslovu své knihy píše, že chtěl být „evandělistou“. Tedy tím, kdo zaznamenává, co u Mistra viděl a slyšel.¹⁹ Herben chtěl, aby se Masaryk stal pro národ ikonou, aby se zařadil mezi takové velikány, jako byl Josef Dobrovský, František Palacký, Ján Kollár či Karel Havlíček, a aby tak, jako samotný Masaryk čerpal z jejich myšlenek, další generace čerpaly z Masaryka. Chtěl, aby se k jeho slovům a příkladům lidí vraceli, aby v nich nacházeli smysl a účel národního a státního života a aby u Masaryka nacházeli i odpověď na otázky, jakým způsobem pracovat a ve své činnosti neochabovat a dosáhnout určitého cíle, jak poznávat, kde je pravda a jak pravdu prosadit přes všechna příkoří. A hlavně jak se nebát! Svým dílem vytvořil Herben bibli pro svoji dobu, ke které by se měli všichni vracet, zvláště když budou na pochybách nebo na rozcestí. Pro současného čtenáře má tato kniha význam hlavně z dokumentárního hlediska, protože Herben stál Masarykovi po boku, hodně událostí s ním prožil a chtěl se o ně se čtenářem podělit. Svůj záměr proč a jakým způsobem knihu napsal, Herben v předmluvě své knihy zdůvodňuje následovně:²⁰ „*Chci podati «ty zprávy a úsudky o jeho žití», které pomáhají čtenářům vnikati do jeho ducha a duše, chci býti jen zpravodajem. Ale zpravodajem, který referuje co nejvíc vlastními slovy Masarykovými.*“ V doslovu se můžeme dočíst, že knihu psal Herben za Masarykova života, ale bez jeho vědomí a jeho souhlasu.²¹ Knihu chtěl vydat až po prezidentově smrti. Vzhledem k tomu, že nebylo možné knihu vydat v období druhé světové války, dostala se poprvé čtenářům do rukou až v roce 1947.

¹⁹ Viz Herben, J., *T. G. Masaryk*, c. d., s. 481.

²⁰ Tamt., s. 8.

²¹ Tamt., s. 481.

2.2 Karel Čapek a Masaryk

Dalším autorem, kterého Masarykovy myšlenky rovněž výrazně ovlivnily a který je chtěl zachytit a vydat knižně, byl spisovatel Karel Čapek. S Masarykem se stýkali od roku 1926 v intelektuálním klubu „pátečníků“ a Čapek pak byl zván i na Hrad a na zámek do Lán a Topolčianek. Tam spolu rádi hovořili a Čapek chtěl Masarykovy názory přiblížit co nejširším čtenářským vrstvám. Masaryk s tím vřele souhlasil, a tak Čapek prožil s Masarykem příležitostně „*9 let hovoru a mlčení*.“²² Přistupoval k němu s obdivem a pokorou jako k politické a myslitelské autoritě spojené se vznikem svobodného československého státu. Masaryk Čapka pochopitelně ovlivnil. Ten přejímal jeho prvky pojetí demokracie, sociální spravedlnosti a svobody a pod jeho vlivem hodnotil i komunismus a marxismus. Masaryk sice uznával Marxe a Engelse jako myslitele, uvědomoval si, že marxismus přinutil lidi přemýšlet o své práci a životě, ale v některých otázkách a názorech s oběma mysliteli zásadně nesouhlasil. Např. v tom, že socialisté kladli hlavní význam na proletářskou masu a potlačovali význam individualismu. Masaryk říkal, že pokud jsou individua nekvalitní, nemůže mít kvalitu ani celá masa. Rovněž otázku morálky, která byla podle marxistů vykládána třídně v tom smyslu, že každá třída má svoji morálku – jinou morálku má kapitalista, jinou živnostník nebo dělník, chápal Masaryk odlišně. Dělník se samozřejmě od kapitalisty musí lišit způsobem života, ale hlavní morální zásady jsou pro všechny lidi stejné.²³

Masaryk a Čapek se navzájem respektovali a v zásadních otázkách se shodovali, i když v některých názorech, např. v náboženských otázkách, se také lišili. V *Hovorech* Čapek své myšlenky příliš neuvádí a nevyslovuje, aby na sebe nestrhával pozornost, ale raději se ptá Masaryka. Dává mu příležitost, aby vyjádřil svá stanoviska pro širokou veřejnost, a to je také hlavní úkol Čapkovy knihy. Čtenář se seznamuje nejen s Masarykovým životem, jeho filozofií, jeho

²² Viz Čapek, K., *Hovory s T. G. Masarykem*, c. d., s. 363.

²³ Masaryk, T. G., *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich, 1990. s. 16–18.

vztahem k náboženství, křesťanství, církvi, ale také k politice. Jeho názory vztahující se k politické praxi jsou i dnes velice aktuální. Podle Masaryka by měla být politika podřizována etickým zákonům, měla by být vykonávána poctivě a hlavně pro národ, pro stát a pro lidstvo. Měla by být rozumná a poctivá.

Třetí část Čapkovy knihy je věnovaná našemu malému národu. Zde je kladena řada otázek, například zda je malý národ šťastný jako národ velký? Podle Masaryka je důležité, aby se malé národy vyvíjely k svému prospěchu v míru, aby nebyly utiskovány nebo napadány jinými národy. S ostatními národy by měly spolupracovat jak v politice, tak i v kultuře. Je přesvědčen, že je pro nás nutné, abychom se vzdělávali a řádně a poctivě pracovali, protože jen tak může malý národ vyniknout nad většími národy. Masaryk se velmi věnoval otázce školství a vzdělávání. Ve vzdělanosti národa viděl jeho budoucnost a uvědomoval si, že české školství potřebuje zásadní reformy. Kladl důraz na to, aby ve školách učili odborníci, kteří by v dětech vzbudili zájem o jednotlivé předměty. Chtěl, aby učitelé děti nejen vzdělávali, ale také vychovávali k samostatnosti, přesnosti, pozornosti, k logickému a praktickému uvažování. Aby vypožorovali, k čemu má dítě talent a postupně ho vychovávali pro určité povolání. Chtěl, aby lidé dělali svoji práci se zájmem a ne pouze pro obživu. Věděl, že pokud je člověk šťastný ve své práci, je spokojený i v životě.

Svůj názor vyjádřil takto:²⁴ „*Máme už tak rozmanité školy praktické, hospodářské a odborné, že si každý může vybrat podle schopností a podle náklonnosti. V demokracii netřeba pořád myslet nato, aby byl z kluka pán – de facto nějaký písař v úřadě – sedlák, řemeslník, dělník jsou často větší páni než ten inteligent, jen ať je každý pánem, každý mužem na svém místě, každý celým člověkem. A děvčata? Nejinak!*“

Kladl velký důraz i na výuku cizích jazyků, protože bez jejich řádné znalosti nemůžeme dobře proniknout do světa. Jedině znalostí cizího jazyka

²⁴ Viz Čapek, K., *Hovory s T. G. Masarykem*, c. d., s. 64.

můžeme pochopit mentalitu jiných národů a jejich kulturu. Pokud se chceme cítit Evropany, musíme být jazykově vybaveni.

K této problematice se vyjádřil těmito slovy:²⁵ „*Neznám-li jazyka, necítím se u národa dost doma, nevidím do něho. Proto jsem vědomě jezdíval jenom tam, kde jsem se dovedl domluvit s lidmi jejich jazykem. Nu ano, jel jsem ovšem i do Egypta, Palestiny a Řecka, ale jel jsem tam za jejich starými kulturami, ne za dneškem.*“

Na této knize je sympatické, že se Čapek neuchýlil k masarykovské glorifikaci jako Herben, který z Masaryka udělal legendu. Čapek chtěl spíš zachytit život a myšlení člověka z masa a kostí, protože při svých hovorech s ním ho tak i poznal a chtěl ukázat jeho filozofii, která byla obrácena k praktickému životu.

2.3 Milan Machovec a Masaryk

K pozdějším autorům, kteří se Masarykem zabývali, patřil například filozof Milan Machovec, kterému se podařilo svoji knihu věnovanou Masarykovi vydat v roce 1968.²⁶ Bylo to období, kdy se zdálo, že máme zpět nabytou svobodu a demokracii, jejímž představitelem byl právě Masaryk. Machovec jej ukázal jako demokrata, který vyjádřil svůj postoj k životu a době, který byl přesvědčen, že demokracie jako taková musí mít mravní základy a měla by být projevem lásky k lidem.²⁷ Machovec upozorňuje na Masarykovu myšlenku „*Demokracie není panováním, nýbrž prací k zabezpečení spravedlnosti. A spravedlnost je matematika humanity.*“²⁸ Ukázal, že Masaryk byl po celý život schopný nejen prohlubovat svá vlastní stanoviska ohledně naší národní existence, ale byl

²⁵ Viz Čapek, K., *Hovory s T. G. Masarykem*, c. d., s. 69.

²⁶ Machovec, M., *Tomáš G. Masaryk*, Praha: Melantrich, 1968.

²⁷ Machovec, M., *Tomáš G. Masaryk*, Praha: Riopress, 2000. s. 8.

²⁸ Tamt., s. 311.

schopný je i pozměnit. Uvědomoval si, že život, který žijeme, se neustále vyvíjí a že je nutné proto i zdokonalovat stávající filozofické názory. Machovec zdůrazňuje, že „*Masarykovou věcí nebylo dávat lidem jistoty nebo je utvrzovat v tom, co oni za jistoty považovali, ale spíše je znepokojovat, aby neulpěli na něčem dosaženém, ale dále hledali. Aby se nespokojovali s čímkoli dosaženým, ale aby se vždy znovu a znovu rozvírali novému hledání pravdy a všech hodnot humanity.*“²⁹ Machovec ukázal, že Masaryk učil hledat hloubku a smysl lidského života, jehož projevem je právě demokracie.

2.4 Jan Patočka a Masaryk

Dalším z významných českých filozofů, kteří se zabývali Masarykovým dílem, byl Jan Patočka (1907-1977). Pokud bychom si kladli otázku, jestli mají tyto dvě osobnosti něco společného, mohli bychom odpovědět, že ano. Oba byli filozofové, osobnosti světového formátu, oba byli vysokoškolští pedagogové a oba za svoje myšlenky těžce bojovali. Podle data narození obou filozofů, bychom mohli říci, že Jan Patočka se během svých studií již mohl Masarykovými myšlenkami zabývat v době, kdy Masaryk ještě žil.

Patočka, podobně jako mnozí studenti, nebyl spokojen s tehdejší výukou filozofie a nelíbilo se mu, jak jednoznačně a s jakou strnulostí jsou vykládány Masarykovy myšlenky, a zřejmě i některé jeho názory nejsou dobře pochopeny, a proto jsou i špatně interpretovány. Nelíbilo se mu, že se z Masaryka stal mýtus a že se jeho myšlenky vykládaly jako jakési dogma. Málo se o nich přemýšlelo, omílaly se stále dokola a Masaryk byl u nás více uznáván pro svůj boj o vznik samostatného státu, než pro svou filozofii.³⁰ I když postoj Patočky k Masarykovi jako k filozofovi byl poněkud složitější, a můžeme říct i kritický, přesto Patočka Masaryka vnímal jako velkou osobnost a jako k Prezidentu Osvoboditeli byl

²⁹ Machovec, M., *Tomáš G. Masaryk*, c. d., s. 207.

³⁰ Patočka, J., *Češi I*. Praha: OIKOYMENH, 2006. s. 542–543.

vždy loajální. Věděl, že pokud chceme Masaryka dobře pochopit, musíme jeho dílo studovat. Svůj respekt k Masarykovi vyjádřil myšlenkou, že „*Masaryk by měl být životním problémem každého myslícího Čecha.*“³¹

Pro Patočku byl Masaryk také praktickým filozofem, pro kterého myšlení a život splývaly v jedno. Kdybychom chtěli charakterizovat oba filozofy, mohli bychom říci, že Masaryk byl filozof praktického rozumu jak v morálním, tak i politickém smyslu, kdežto Patočka byl spíš filozof teoretického rozumu.

Patočka ve svých studiích, které věnoval Masarykovi, chtěl čtenáře donutit, aby o Masarykových otázkách a myšlenkách přemýšleli, aby Masaryka pozorně studovali, dobře jej poznali a správně chápali jeho myšlenky.

Masarykův historický a politický výklad češství a s ním související výklad první světové války a následného vzniku nového státu Čechů a Slováků, považuje Patočka za první pokus o založení české národní filozofie. Patočka řekl, že pokud to takto tvrdíme, musíme to vyložit a dokázat.³² O našem dějinném vývoji napsal Jan Patočka knihu *Co jsou Češi?*³³ Zde se vrací do úplného začátku naší historie, kdy obývali zemi Keltové-Bójové a postupně po jednotlivých stoletích mapuje historii našeho národa až po Mnichov. Nacházíme zde výklad jednotlivých historických období, z jejichž tradic vycházeli naši národní buditelé a stejně tak i T. G. Masaryk. Při četbě knihy se musíme zamyslet nad dějinami českého národa, nad spleť osudů, nad těžkou cestou, kterou prošel, a tak při čtení knihy se nám ne náhodou, vynoří verše Josefa Hory v básni *Zpěv rodné zemi*.³⁴

*Země, země stokrát pokoušená,
kolikrát vídala jsi cizí ruce z věna
tvého lidu cáry rvát!*

³¹ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 542.

³² Tamt., s. 343.

³³ Patočka, J., *Co jsou Češi?: malý přehled fakt a pokus o vysvětlení* (dále citováno jako *Co jsou Češi?*), Praha: Panorama, 1992.

³⁴ Šotola, J., ed., Brabec, J., ed. a Šiktanc, K., ed. *A co básník: antologie čes. poezie 20. století*. Praha: Mladá fronta, 1964. s. 204.

*Krev a slzy tekly po tvé skrání,
mlčel hlas božího slitování
a jen smrt a jenom hlad
sily zrno do tvých lad.
Bůh a svět
postavili tě v svůj střed,
drtili tě v rukou jako květ,
jako kalich v střepy rozbili tě,
jako stromu zas ti dali zrát.
Mnich a voják bili, líbali tě,
trhali a látali tvůj šat.*

3. HISTORICKÉ ZDROJE MASARYKOVA MYŠLENÍ

3.1 Jan Hus, husitské hnutí a Jednota bratrská

Dějiny našeho národa byly složité a spíš tragické. Vzestupu jsme se dočkali hlavně za Přemysla Otakara II., za jehož vlády dosáhlo České království největšího rozmachu, a to až do doby Karla IV. (vládl v letech 1346-1378), který vytvořil z českého státu mohutnou feudální monarchii.³⁵ Ve 14. století dostává velkou moc do svých rukou církve, která se stala nejbohatším a nejmocnějším feudálním vykořisťovatelem poddaného lidu. Morálka církve byla neutěšená a z řad lidových vrstev ostře kritizovaná. Největší odpor lidu vyvolával prodej tzv. odpustků, kterými se mohl za peníze kdokoli vykoupit z kteréhokoli přestupku církevních příkazů.³⁶ Do čela kritiky veřejného mínění se postavil mistr Jan Hus – děkan filozofické fakulty. Široké vrstvy pražského lidu chodily poslouchat jeho

³⁵ Viz Patočka, J., *Co jsou Češi?*, c. d., s. 30.

³⁶ Hora-Hořejš, P., *Toulky českou minulostí. Druhý díl, Od časů Přemysla Otakara I. do nástupu Habsburků (1197-1526)*, (dále citováno jako *Toulky českou minulostí*), Praha: Práce, 1991. s. 214–218.

kázání do Betlémské kaple. Hus ostře kritizoval církevní zlořády a odsuzoval vykořisťování chudiny. Když se na počátku 15. století rozpoutal na univerzitě boj mezi stoupenci a odpůrci myšlenek anglického reformátora Jana Viklefa, postavil se Hus neobjektivně na stranu Viklefovu. Tím na sebe uvrhl arcibiskupův hněv a nařčení z kacířství. Roztržka mezi Husem a arcibiskupem vyvrcholila roku 1412. Hus byl dán do klatby a nad Prahou byl vyhlášen zákaz konání bohoslužeb. Viklefovy spisy dal arcibiskup hromadně spálit. Když pak Hus vystoupil otevřeně proti papežskému svatokupectví a veřejně prohlásil, že věřící není povinen poslouchat ani papežské rozkazy, jsou-li v rozporu s učením Kristovým, nařídil papež, aby Hus byl proklet a uvězněn a aby Betlémská kaple byla zbořena. Pražský lid se však postavil za Husa a nedopustil, aby papežské příkazy byly provedeny. Od roku 1412 opoziční proticírkevní vření stále narůstalo a stalo se hromadným lidovým hnutím. Aby ušetřil Hus Prahu papežských trestů, odešel na venkov, kde pobýval do roku 1414 a věnoval se kazatelské činnosti mezi prostým venkovským lidem. Brojil proti bezohlednému vykořisťování poddaných a šířil názor, že poddaní nejsou povinni poslouchat vrchnost, která nejedná v souladu s Kristovým učením. Prostý lid domýšlel Husovy názory do všech důsledků a ty v lidu vyvolávaly bouřlivé nálady. Roku 1414 byl svolán do Kostnice obecný církevní koncil, který se měl pokusit odstranit papežský rozkol a zmatky v církevní organizaci. Král Zikmund vyzval Husa, aby se koncilu zúčastnil. Hus odejel do Kostnice, ale za nedlouho po příjezdu byl uvězněn a nařčen z kacířství. Za to, že se odmítl omluvit církevní autoritě, byl 6. 7. 1415 upálen.³⁷

Boj za pravdu, jeho charakterová pevnost a odhodlání bojovat za spravedlivou věc i za cenu ztráty života, učinili z Jana Husa jednu z největších postav našich národních dějin. Po jeho smrti se v Čechách zradikalizovaly rozhněvané lidové vrstvy a rozhořelo se husitské revoluční hnutí, které

³⁷ Viz Hora-Hořejš, P., *Toulky českou minulostí*, c. d., s. 228–258.

pokračovalo pod vedením jihočeského zemana Jana Žižky z Trocnova v Husově odkazu.

Názory husitů byly proticírkevní a spočívaly např. v tom, že v kostelích není třeba obrazů, soch ani oltářů, že kostely jsou zbytečné, protože mše je možné sloužit i ve stodole nebo na poli, zavrhovali procesí, zvony, ornáty, posty, zpovědi a prostí lidé sami vystupovali jako kazatelé a i ženám bylo dovoleno kázat slovo boží. V tzv. čtyřech pražských artikulách, na kterých se shodli husité s Pražany před bitvou na Vítkově, předně požadovali svobodné hlásání slova božího, právo přijímání pod obojí způsobou, dále aby se přestalo veškeré světské panování kněžstva, a aby byly potírány smrtelné hříchy, tj. nejtěžší přestupky proti křesťanskému učení.³⁸ Pokud bychom měli shrnout požadavky husitů, můžeme říci, že požadovali odstranění církevní a panovnické moci a domnívali se, že by bylo možno uskutečnit spravedlivé společenské zřízení na podkladě křesťanské lásky k bližnímu. Husitské hnutí bylo nejen mocným sociálně revolučním hnutím, ale tím, že bojovalo i za vypuzení německých vykořisťovatelských vrstev z Čech, bylo bojem i národnostním. Nebylo to ale hnutí šovinistické, protože husitští bojovníci přijímali mezi sebe i německou chudinu, která cítila, že husité bojují i za její zájmy. Bylo to hnutí významné, které započalo boj o náboženskou svobodu a zreformování církve v celé Evropě. Husitského hnutí bylo nakonec poraženo nejednotou Čechů – zradou panské jednoty, kterou tvořilo katolické panstvo, kališnická šlechta a bohatí pražští patriciové. K rozhodující bitvě došlo 30. května 1434 u Lipan, kde byli táborité poraženi panskou jednotou.³⁹

O porážce husitského hnutí se Masaryk vyjádřil takto:⁴⁰ „*U Lipan padlo násilí násilím, padla demokracie česká, poražená již svou vlastní rozháraností. Avšak nebylo šlechtě dosti vyrazit lidu meč Žižkův a palcáty, lid český musel být*

³⁸ Viz Hora-Hořejš, P., *Toulky českou minulostí*, c. d., s. 280.

³⁹ Tamt., s. 345–347.

⁴⁰ Masaryk, T. G., *Česká otázka*. Praha: Melantrich, 1969. s. 228.

poroben a právně zotročen. Tak bylo usneseno v památném roce 1487. Tak tedy se končila reformace, postavší pro svobodu ducha, zotročením ducha i těla.“

Kladem této doby bylo, že si české země v pohusitské době nadlouho zachovaly ryze český charakter. Jen v úzkém pohraničním pásmu a v některých městech, zvláště na Moravě, se udržely německé menšiny. Doba pohusitská byla dobou rozkvětu českého jazyka a české národní kultury. Čeština úplně zvítězila ve veřejném životě. Velmi důležitý byl pro další rozvoj a zlidovění českého písemnictví vynález knihtisku Johannem Gutenbergem z Mohuče v první polovině 15. století. A tak jak se v 15. a 16. století rozrůstaly v Čechách tiskárny, tak se rozšiřoval tisk českých knih a novin. Ty se rozšiřovaly jak ve městech, tak na venkově a jejich četbou docházelo v Čechách k rozvoji a rozkvětu českého jazyka.⁴¹

V 16. století se o rozvoj českého jazyka zasloužil biskup Jan Blahoslav, který v Jednotě bratrské probojoval smysl i pro vyšší vzdělání a svou *Gramatikou českou* položil základy k českému jazykovému bádání. Nejhodnotnějším literárním dílem, vzešlým z okruhu Blahoslavova, byl pečlivý překlad *Bible*, vydaný v Králíkách na Moravě na sklonku 16. století.⁴²

Habsburkové se v té době snažili omezit práva privilegovaných tříd a pokládali první základy k pozdější absolutní monarchii. Při omezování těchto práv naráželi na odpor české šlechty i měšťanstva. Začínají se vytvářet opoziční proudy proti habsburské vládě, které se ztotožňují i s náboženskými protikatolickými směry. Význačnou úlohu v nich měla Jednota bratrská, která vycházela z učení spisovatele a náboženského myslitele Petra Chelčického (1390-1460), který kritizoval feudální společnost, klerikalizaci církve a její nemravné chování a jednání. Jednota bratrská navazovala na Husovo učení,

⁴¹ Viz Hora-Hořejš, P., *Toulky českou minulostí*, c. d., s. 378–379.

⁴² Balajka, B., *Přehledné dějiny literatury. I, Dějiny české literatury s přehledem vývojových tendencí světové literatury do devadesátých let 19. století*. (Dále citováno jako *Přehledné dějiny literatury. I*) V Praze: Fortuna, 1995. s. 64–65.

kladla důraz na praktický křesťanský život a ve svém učení šířila ideály lásky, víry a naděje. Bohužel byla jen menšinovou církví, takže mnohými byla považována spíše za sektu než za církev. Protože v té době zesílil nástup klerikální protireformace v českých zemích, Jednota bratrská byla zakázána a nesměla pokračovat ve své činnosti.

Přesto se jí ještě podařilo v tajnosti vytisknout svoji *Bibli*.⁴³ Po zákazu této církve většina členů přešla ke katolíkům a ti, kdo nechtěli přestoupit, museli emigrovat. Po bitvě na Bílé hoře osud našeho národa pokračuje třistaletým utlačováním českého národa Habsburky. Teprve až díky úsilí především T. G. Masaryka došlo ke vzniku svobodného československého státu. Nelze se proto divit, že Masaryk byl zbožňován celým národem a nazýván „tatičkem“ nebo Prezidentem Osvoboditelem. Zasloužil si to.

3.2 Období národního obrození a jeho hlavní představitelé

Patočka říká:⁴⁴ „*O českou národní filozofii usilovali již starší čeští myslitelé – Ján Kollár, František Palacký, Augustin Smetana a jiní.*“ Ti čerpali ve své činnosti z tradic husitského hnutí a z úkolů národního obrození a chtěli navázat svým životem na minulost, v níž se náš národ samostatně a svobodně vyvíjel, a chtěli určit cesty pro jeho budoucí vývoj.⁴⁵ Tito národní buditelé bojovali celý svůj život proti hrozbě národního útlaku a hledali východisko ve společném postupu s ostatními utlačovanými slovanskými národy habsburské monarchie.

Palacký a Havlíček přitom vycházeli z představy, že by Slované mohli spojenými silami přeměnit habsburskou monarchii v demokratickou federaci

⁴³ Viz Patočka, J., *Co jsou Češi?*, c. d., s. 47–54.

⁴⁴ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 343.

⁴⁵ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 103.

rovnoprávných národů, která by Slovanům zaručovala na společném sněmu převahu. Tak vznikla koncepce rakouského slovanství tzv. austroslavismus.⁴⁶

Jejich politické iluze, byly posilovány i Kabinetním listem, který byl českým národem označován za Magnu chartu budoucích českých svobod.⁴⁷ Byly to však jen sliby. Vídeň naopak poslala do Prahy v roce 1848 vojsko s nenáviděným knížetem Windischgrätzem, který měl za úkol potlačit v Čechách protihabsburské revoluční nálady českého lidu. V červnu toho roku došlo v Praze k povstání Čechů proti Rakousku, v kterém ožily v Čechách staré bojové husitské tradice. Při povstání byli bohužel Češi poraženi a Rakousko si upevnilo svou moc. Vzhledem k tomu, jak rakouská vláda postupovala při boji hrubě, iluze o důvěře českého lidu v ní se rychle rozpadly.⁴⁸ Do rakouské vnitřní politiky vstoupil Alexander Bach a nastala éra tzv. Bachova absolutismu. Z dosažených svobod z roku 1848 zůstala zachována pouze rovnost občanů před zákonem, náboženská svoboda a zrušení poddanství. Bylo zrušeno právo shromažďovací a mnoho českých a slovenských vlastenců bylo postaveno pod policejní dozor. Karel Havlíček Borovský se stal svojí osobní statečností, kterou prokázal jako novinář, příkladem bojovníka pro český lid. Soudní procesy a vyhnanství zapříčinily jeho předčasnou smrt v roce 1856.⁴⁹

Český lid proti poněmčování nebojoval zbraní, ale svojí kulturou. To znamená hudbou, divadlem, vlasteneckými písněmi, literaturou. Z divadelních her, románů, povídek, obrazů i z populární přednáškové činnosti čerpal lid poučení o své slavné národní minulosti, o starobylosti slovanské kultury, o nezávislosti a síle starého českého státu, o historickém významu našich českých panovníků, o hrdinství Jana Husa a husitských bojovníků. V prosinci

⁴⁶ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 114.

⁴⁷ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země Koruny české. II., Od nástupu osvícenství po naši dobu*, Praha: Paseka, 1992. s. 90.

⁴⁸ Tamt., s. 96.

⁴⁹ Viz Balajka, B., *Přehledné dějiny literatury. I*, c. d., s. 153–154.

1848 se hrálo poprvé drama Josefa Kajetána Tyla *Jan Hus*, kde Tyl vložil Husovi do úst program revolučního roku 1848 a naše národní požadavky.⁵⁰

Byla to doba nesvobody, která se vyznačovala udavačstvím a perzekucemi. A přesto právě v této době národního ponížení byla napsána díla, která považujeme za klenot národního písemnictví. Připomeňme si alespoň dílo *Babička* od Boženy Němcové, satirické sbírky Karla Havlíčka Borovského *Tyrolské elegie a Křest sv. Vladimíra*, sbírku balad *Kytice* Karla Jaromíra Erbena.⁵¹ Na jejich dílo navazoval např. Jan Neruda, Karolína Světlá aj.

V této době vyniká jako velký organizátor vědeckého a kulturního života František Palacký, který se také zasloužil o významné zhodnocení dějinného významu husitského hnutí, které vykládal jako jedno z nejslavnějších období českých dějin. České dějiny zachytil v obsáhlém díle *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*.⁵²

Patočka upozorňuje na to, že „*Palacký, Havlíček a Masaryk jsou energické zjevy politického vzdělání. Co chtěli, dovedli jasně a s plným povědomím celkových důsledků odůvodnit; jejich politika měla mravní systém a základ a byla přitom konkrétní, praktická. Pokusili se vždy orientovat svůj národ podle požadavků doby a neztráceli ze zřetele jeho vlastní podstatu. Palacký a Havlíček mu dali národní program, zrozený z ducha Francouzské revoluce a liberálního demokratismu roku 1848. Z toho v podstatě žila myšlenkově naše politika až do devadesátých let, kdy se ostře pocítil vliv hospodářských a sociálních otázek, jež vskutku politicko-teoreticky zvládnout vášně se pokusil jediný Masaryk.*“⁵³

Naši obrozenci, aby věděli, čeho se při své cestě vyvarovat, studovali minulost i přítomnost a určovali směr vývoje společnosti. Chtěli vytvořit samostatnou a svébytnou kulturu a všestrannou literární práci se snažili docílit

⁵⁰ Viz Balajka, B., *Přehledné dějiny literatury. I, c. d.*, s. 144.

⁵¹ Tamt., s. 144; 152–159.

⁵² Tamt., s. 113.

⁵³ Patočka, J., *Česká vzdělanost v Evropě*. Praha: Václav Petr, 1939. s. 16–17.

zlepšení úrovně českého jazyka. Věděli, že národ si má udržet národní individualitu a národní charakter a ten si udrží hlavně pěstováním svého jazyka. Jazyk musel být kultivován tak, aby mohl sloužit také básnické a literární tvorbě vůbec.⁵⁴ Zde musíme připomenout, že tehdy vynikl jako básník Ján Kollár s básní Slávy dcera.⁵⁵ Pro myšlenku češství se snažili přesvědčit co nejvíce obyvatelstva a chtěli pro ně získat co největší stupeň kulturní, politické a sociální rovnoprávnosti.

Vzhledem k tomu, že jsme žili mnoho let pod nadvládou Habsburské monarchie, museli jsme čelit německé převaze jak po stránce politické, tak i jazykové a kulturní. Paradoxem je, že myšlenkový základ našemu národnímu obrození dali hlavně němečtí filozofové. Buditelské úsilí o samostatnou svébytnou kulturu muselo být založeno na pevném filozofickém názoru na život a svět. Tento základ jsme našli v německé filozofii. Palacký studoval převážně Kanta, Havlíček Bolzana a Kollár přijal filozofii Herderovu.⁵⁶ Na všechny tyto osobnosti měla vliv především Herderova myšlenka evropského kulturního poslání Slovanů.⁵⁷

4. SLOVANSKÁ OTÁZKA

Názory obrozenců byly samozřejmě poznamenány dobou, ve které vznikaly. Palacký v té době ještě neusiloval o samostatný český stát, ale usiloval o opravdovou rovnoprávnost všech národů v rámci Rakouska-Uherska. Masaryk upozorňuje na to, že *„celou svou historii českého národa a vším politickým úsilím Palacký dovozoval a dokazoval oprávněnost politické samostatnosti českého národa a království. V tom vrcholí politická idea Palackého, idea*

⁵⁴ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 12.

⁵⁵ Tamt., s. 14.

⁵⁶ Tamt.

⁵⁷ Tamt., s. 32–33.

*politického spojení jedné části německého národa s jedním národem slovanským: ve federaci rakouské federace česká.*⁵⁸ Filozofie dějin u Kollára a Smetany je zase výrazně ovlivněna slovanskou otázkou. Zatímco u Kollára se tato otázka jeví jako stěžejní, pak např. pro Palackého nebo Havlíčka neměla prioritní charakter. Patočka uvádí, že v očích Kollárových bylo vše slovanské. V rámci Rakouska jsme podle něho byli velcí, protože Slované tvořili většinu obyvatelstva a mimo Rakousko také, protože jsme jako Slované tvořili obrovskou slovanskou říši. Pavel Josef Šafařík věnoval slovanské otázce své životní dílo, které nazval *Slovanské starožitnosti*.⁵⁹ Líčí v něm nejstarší dějiny Slovanů do období přijetí křesťanství a ukazuje jejich nezastupitelný podíl při vytváření evropských dějin kultury. Dokázal starobylost Slovanů a jejich rovnocennost s jinými evropskými národy.⁶⁰ Bylo to dílo v té době velice aktuální a přínosné nejen pro Čechy, ale i pro další malé slovanské národy, které byly v té době nesvébytné a podceňované.

Palacký, který po dlouholetém pobytu v archivech, kdy se připravoval k napsání českých dějin, však došel k názoru, že naše minulost není ve slovanství, ale v češtví. Snažil se v lidech probouzet české národní sebevědomí a poukazoval na velké duchovní činy našich předků, zvláště na dobu husitskou. Patočka upozorňuje, že v této době v širokých lidových vrstvách byla dost populární myšlenka panslavismu, která hlásala jednotu slovanských národů, či dokonce myšlenku jediného slovanského národa. Mohli bychom ji přirovnat k všenněmecké myšlence našich sudetských Němců. Tehdy Palacký, který panslavismus odmítal, v něm ale viděl také poslední možnost, jak se vzepřít případnému nesnesitelnému tlaku habsburské monarchie. Možnost hledat oporu v Rusku pro něj ale bylo posledním a krajním řešením. Tehdy Palacký vyslovuje myšlenku:⁶¹ „Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“ Pro Patočku byl

⁵⁸ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 106–107.

⁵⁹ Viz Patočka, J., *Co jsou Češi?: malý přehled fakt a pokus o vysvětlení*, c. d., s. 80–81.

⁶⁰ Viz Balajka, B., *Přehledné dějiny literatury. I*, c. d., s. 114.

⁶¹ Viz Patočka, J., *Co jsou Češi?*, c. d., s. 95.

Palacký tvůrce filozofie českých dějin. Stal se vlasteneckým historikem a k jeho názorům ohledně češství se přiklonil i Karel Havlíček.

Havlíček byl zprvu také ovlivněn slovanskou otázkou, ale protože tehdy naši obrozenci neznali dobře ruské poměry, Havlíček se rozhodl, že Rusko navštíví. Na přímluvu Šafaříkovu přijal místo vychovatele v rodině ruského profesora, kde se snažil získat co nejvíce znalostí ze života ruské společnosti a kultury. Poměry v carské společnosti ho však šokovaly a proto opouští kollárovskou myšlenku nebo spíše iluzi o velké říši Slovanů a nemilosrdně kritizuje carský absolutismus.⁶² Také Masaryk, který několikrát pobýval v Rusku, byl k carské společnosti hodně kritický a nebyl po svých zkušenostech nakloněn slavismu. Myšlenky slavismu u českých politiků vnímal Masaryk spíše jako utopii. K Havlíčkovým zkušenostem z ruského pobytu se Masaryk vyjádřil takto:⁶³ *„Havlíček po Dobrovském byl prvý vynikající Čech, jenž zejména ruské poměry prostudoval a jenž tedy to, o čem jiní blouznivě psali, znal i ze skutečnosti. Mohu si živě představit, jak se mu protivily ty slovanské deklamovánky. V své jadrné mluvě praví nám, že se z Ruska a z Polska vrátil domů jakožto uvědomělý Čech; stal se prý pouhým neústupným Čechem, byť s jakousi tajnou kyselostí proti jménu Slovana (...) praví: «Zkrátka: s hrdostí národní řeknu: Já jsem Čech, ale nikdy: já jsem Slovan.» Proto také zavrhuje všecko blouznění o jednotném písmě a o přijetí ruštiny jako spisovného jazyka: dobrovolně jazyka se nevzdáme nikdy – odbývá ty, kdo by k tomu radili.“* Z národního programu našich buditelů žila česká politika až do devadesátých let 19. století a můžeme říci, že jejich přímým pokračovatelem byl až T. G. Masaryk.

Jan Patočka ve své knize *Co jsou Češi?* upozorňuje na skutečnost, že na konci 19. století jsme neměli ani jednoho významného katolického teologa, ale ani jiného významného náboženského člověka až na Masaryka. Neměli jsme tak

⁶² Viz Balajka, B., *Přehledné dějiny literatury. I*, c. d., s. 153.

⁶³ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 94–95.

výrazné představitele, kteří by významným způsobem projevili své politické myšlení. O osobnosti Masaryka Patočka píše:⁶⁴ „*Jediný originální duch, nikoli hloubkou myšlenek, ale vědomím svého mravního poslání a smyslem pro opravdové, naléhavé problémy, byl Masaryk, on u nás zavedl pozitivismus a sociologii, on upozornil na Marxe v době, kdy se s ním zacházelo v akademickém světě jako s vědeckou mrtvolou. Masaryk se pokoušel přemýšlet o českém obrození a o Palackého filozofii a opakovat ji, psal o Rusku a Evropě, dělal politiku z vyššího hlediska a z nejhlubšího přesvědčení přispěl k rozbití Rakouska poté, co pracoval dlouhá léta pro jeho demokratizaci a federalizaci a co se ze zkušeností vlastní a jiných (např. ze zkušenosti ministerského předsedy Kerbera) přesvědčil, že je to marné. Masaryk byl výjimečný zjev, zcela mimo akademickou šablonu, ale také zcela izolovaný.*“

Hlavní myšlenka, o kterou se Masaryk opíral při svých filozofických úvahách nad oprávněností vzniku samostatného státu Čechů a Slováků, je ideál humanitní, jehož základ viděl v české tradici reformační a v ideálech národního obrození.

5. MYŠLENKY HUMANISMU

„*Humanitní ideál, hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál obrodní má pro nás Čechy hluboký smysl národní a historický – humanitou, plně a opravdově pojatou, navážeme na nejlepší svou dobu v minulosti, humanitou překleneme duchovní a mravní spánek několika staletí, humanitou kráčet máme v hlavě lidského pokroku. Humanita znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším Bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.*“⁶⁵

⁶⁴ Viz Patočka, J., *Co jsou Češi?*, c. d., s. 87–88.

⁶⁵ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 220.

Masaryk čerpal z myšlenek národních buditelů, na nich si ověřoval své názory a dál je rozšiřoval, protože věřil, že tento úkol, který si dali před sto lety oni, máme i my a budou ho mít i naši potomci a tento úkol vnímal jako kulturní a národní. Vzhledem k tomu, že český národ musel překonat ve svých dějinách velký úpadek jak mravní, tak i duchovní, vnímal Masaryk humanitu jako obrodný ideál, který nám pomůže tento úpadek překlenout. Masaryk navazoval na Palackého koncepci, protože viděl v humanismu, demokracii a v náboženské mravnosti hlavní a souvislou linii, která vedla od reformace a husitství, přes národní obrození až k moderní etapě národního vývoje. Věřil, že humanitní ideál je smyslem našeho národního života a jeho šíření, vyžaduje usilovnou práci. *„Humanitní ideál vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitně společnosti a jejím orgánům osvětným, církevním, politickým, národním – všem. Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce.“*⁶⁶

6. MASARYKOVO ČEŠSTVÍ

Masaryk upozorňoval na to, že z historie se musíme učit a uvědomovat si, že nám podává dobré, ale i špatné stránky našich dějin a naším úkolem je dokázat vybrat si ty dobré a vydat se v dějinách správnou cestou, kterou nám minulost ukazuje.⁶⁷ Zdůrazňoval, že práce pro národ pomůže vylepšit životní úroveň většiny lidí.

Masaryk svoji filozofii zapojil přímo do služby národa. Uvažoval o svém češství a česká otázka byla pro Masaryka středem všeho studia. Ze svého poměru k češství se takto vyznává:⁶⁸ *„Mně česká otázka jest otázkou po osudech člověčenstva, je mně otázkou svědomí. Věřím s Kollárem, že historie národů není*

⁶⁶ Viz Masaryk, T. G., *Česká otázka*, c. d., s. 220.

⁶⁷ Tamt., s. 12.

⁶⁸ Tamt., s. 7–8.

nahodilá, nýbrž že se v ní projevuje určitý plán Prozřetelnosti a že tedy je úkolem historikův a filozofův, úkolem každého národa, ten plán světový postihnout, místo své v něm poznat a určit a podle toho poznání co možná s nejplnějším a nejjasnějším vědomím postupovat při vší práci, i politické. Nemyslím ovšem, že se podaří rozumu sebepronikavějšímu odhalit plány Prozřetelnosti, ale věřím, že na dnešním stadiu vzdělanosti je povinností každého myslícího, řídit se předpisem Kollárovým.“

Patočka souhlasí s tím, že o českou národní filozofii se pokoušeli již národní buditelé, ale „*chyběla celková všeobecná myšlenka, osvětlující novou skutečnost, dotýkající se všech a přitom znamenající novou podobu onoho celku schémat porozumění, kterým je dosavadní filozofie*“⁶⁹

Na rozdíl od národních buditelů vnímá Patočka Masaryka coby myslitele i coby politika na stejné úrovni. Vidí jej tak proto, že Masaryk byl ve svých národních a politických plánech mnohem ctižádostivější, než národní buditelé. Oni zůstali jen u svých myšlenek, ale Masaryk se snažil své myšlenky prakticky uskutečnit. Jedině díky němu došlo k takové proměně, že z národního uvědomění vznikla myšlenka a nakonec i požadavek na státní samostatnost. Jako politik a myslitel byl Masaryk podle Patočky velice originální a jako zakladatel státu jedinečný. Ostatní filozofové zůstávali jen u svých teorií a ideálů, ale nikomu z nich se nepodařilo z těchto teorií uskutečnit vybudování samostatného státu. To se podařilo jedině Masarykovi.⁷⁰

⁶⁹ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 343.

⁷⁰ Tamt., s. 343.

7. KRITIKA MASARYKOVY FILOZOFIE JANEM PATOČKOU

Masarykovu filozofii podrobil Patočka kritice ve svém díle *Češi*. V této knize je kromě jiných článků, studií a přednášek několik stěžejních kapitol věnovaných T. G. Masarykovi. Jedná se především o Dvě studie o Masarykovi (Pokus o českou národní filozofii a její nezdar, Kolem Masarykovy filozofie náboženství), dále je to studie Masarykovo a Husserlovo pojetí duševní krize evropského lidstva a kapitoly: Masaryk a dnešní otázky; Masaryk včera a dnes.

7.1 Masarykovo a Husserlovo pojetí duševní krize evropského lidstva

Patočka k Masarykově a Husserlově pojetí duševní krize evropského lidstva přistoupil tak, že porovnával úvahy obou myslitelů.⁷¹ Vzájemně se od sebe ve filozofických názorech hodně lišili, ale oba se zabývali otázkou duševní krize moderního člověka. Tato otázka byla u obou filozofů ústředním problémem jejich filozofování. Oba se snažili najít nějaké řešení, které by pomohlo lidstvu z krize vybřednout. Patočka se domníval, že když problém duševní krize budeme posuzovat z více stran, vyvarujeme se úzkého dogmatismu a dojdeme k objasnění problému. Oba filozofové viděli, že lidstvo prochází vleklou duševní krizí a že je nutné si položit otázku, kde a v čem jsou její počátky? Kořeny krize bylo nutné hledat v minulosti, a to již v počátcích moderního myšlení.⁷²

Masaryk vnímal tuto krizi jako „*hromadný společenský jev moderní civilizace*“.⁷³ Domníval se, že při řešení této duševní krize má být provedena

⁷¹ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 21.

⁷² Tamt., s. 22.

⁷³ Tamt.

analýza vnitřního života společnosti společně s jejími hospodářskými a politickými poměry a že při určování dalšího zdravějšího společenského vývoje je nutné uplatňovat myšlenky, které budou mít vliv na přesvědčení a ozdravné myšlení lidí a tím i na celou společnost. Důraz klade i na osobní zodpovědnost každého člověka při řešení svých životních problémů, ke kterým se musí postavit s osobní zodpovědností. Masaryk sám byl člověkem věřícím, a proto byl přesvědčen, že vznik krize byl podpořen i tím, že člověk opouští svou víru, své náboženství a že existuje jednotný světový názor, v kterém by měl člověk oporu a který by náboženskou víru nahradil.

Moderní člověk nemá svou víru, nemá v co doufat a z tohoto důvodu se dostává do deprese, je rozpolcený a plný skepse, nemá důvěru v budoucnost a tato negativní zkušenost ovlivňuje celou společnost. Ve společnosti je nastolen nemravný řád hlavně díky krizi vědy a náboženství. Lidé vnímají rozpor mezi vírou a rozumem. Náboženství se stává pro člověka pouze snůškou pověr, kterým už odmítá věřit a člověk preferuje vědu a vědecké důkazy. Je to ovšem život bez víry, život bez duchovních hodnot, který duševní krizi stále více a více prohlubuje. Příznakem krize se stává moderní sebevražednost a rozvrat života ve společnosti.⁷⁴ Východisko z této nepříznivé situace vidí v šíření myšlenek, které by na lidi působily, ovlivnily je, změnily a vnitřně obrodily. Změna jejich chování a změna náhledu na život jim dá nový smysl života. Pokud by se podařilo přeměnit člověka, vnuknout mu nové ideály, vnitřně ho obrodit, potom by se bylo teprve možné uzdravit celou společnost.

Masaryk říká:⁷⁵ „*musíme nabýt zájmu o vnější svět a o společnost, musíme se naučit oddanosti: nám se nedostává opravdové a ušlechtilé lásky.*“

Patočka se zamýšlí nad Masarykovým řešením krize a v jeho myšlení vidí určitý rozpor. Na jedné straně klade Masaryk důraz na osobní zodpovědnost a

⁷⁴ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 22–23.

⁷⁵ Tamt., s. 26.

mravnost člověka, se kterými musí přistupovat k řešení svých problémů a na druhé straně věří, že se moderní člověk může spolehnout na Prozřetelnost, která ho povede, bude se o něho starat a bude stát při něm na cestě životem.⁷⁶

Při studiu Husserlova pojetí duševní krize dochází Patočka k závěru, že Husserl vidí krizi v nejasnosti základů věd.⁷⁷ Tím, jak se věda rozvíjela a postupně se rozčlenila do specializovaných oborů, a tím, jak člověk stále postupoval ve svém vědění, ztrácel z očí celek a také sama sebe. Svě řešení vidí Husserl v tom, že by věda a filozofie měly být založeny na jednotné bázi a na smysluplných základech. Chtěl nalézt základ, na němž by bylo možné znovuoobnovit jednotu lidského vědění a poznání. Husserl chtěl, aby základy vědních oborů byly systematicky stavěny znovu a redukcí stávajícího systému vědy dojít k novému, modernímu systému, který bude zbudovaný na základech přírodní metodiky, která člověka povede k pozitivnímu myšlení. Jeho snahou bylo ustanovit objektivní vědu, jejíž poučky a teze by měly stejnou platnost jako zákony logiky. Podle Husserla je finální ideou evropského lidstva idea vědy a teorie, v níž Evropa dvě tisíciletí žila kulturně a politicky, a řešení vidí v obnově rozumového chápání a v obnově evropanství.⁷⁸

Ve svých úvahách se nezastavuje ani před náboženstvím. Pokud bychom chtěli porovnat názory Husserla a Masaryka na tento problém, můžeme říci, že se shodují v tom, že bezbožnost je symptomem krize, ale v pohledu na náboženství se vzájemně liší. Husserl vidí náboženství jako formu působivého idealismu, zatímco Masaryk jej vnímá spíše citově. Patočka říká: ⁷⁹ „*Jemu je náboženství především cit důvěry a lásky, odevzdanosti světu a svým úkolům.*“

Náboženství je pro Masaryka důvěrou a nadějí a právě naděje je pro něho podstatou náboženství. Tato naděje překoná strach, zejména strach ze smrti,

⁷⁶ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 27.

⁷⁷ Tamt., s. 23.

⁷⁸ Tamt., s. 24.

⁷⁹ Tamt., s. 26.

pomáhá žít v člověku touhu po vzdělání, moudrosti a je vzpruhou k aktivnímu životu. Masaryk věří, že Bůh jako stvořitel světa, jako prozřetelnost se o nás stará. V Masarykově pojetí náboženství můžeme rozeznat složku subjektivní a objektivní. Subjektivní složka je optimistickou důvěrou, kterou je náboženský člověk veden ve své činnosti. Objektivní složka je teologickým názorem o podstatě Boha a světa, o Bohu vysoko povzneseném nad tento svět, o Bohu jako samostatné inteligenci, která má absolutní moc.⁸⁰ Patočka se domnívá, že myslitel rázu Husserla může snad přijmout tuto subjektivní složku, ale nemůže přijmout složku objektivní – tedy teologickou koncepci.

Příčinu bezbožnosti pak oba filozofové vidí v moderním skepticizmu, který pramení v subjektivismu. Skepticismus vyplývá z obtíží, jak dospět k objektivní pravdě. Moderní skepse podle Husserla pochází z toho, že moderní filozofie se postavila na stanovisko subjektivní a neví, co si s ním má počít. Jak rozřešit problém, který lze zformulovat do otázky: jak to, že veškerenstvo je veškerenstvem pro subjekt a subjekt je přece pouhou součástí veškerenstva? Moderní filozofie je v tomto případě bezradná a východisko vidí v útěku k myšlence pojmout člověka jako součást přírody, ovšem tento moderní člověk ztratil svobodu při cestě k pravdě, ten již nežije mezi věcmi, tak jak opravdu jsou, nýbrž mezi subjektivními procesy, od nichž k pravé skutečnosti nevede žádný most. V bezradnosti, co si počít s moderním objevem subjektu, je podle Patočky jak pro Husserla, tak i pro Masaryka poslední předpoklad duševní krize. Ve špatném subjektivismu s naturalistickým podkladem, který tvoří východisko pozitivismu je její aktuální zdroj.⁸¹

7.2 Pokus o českou národní filozofii a její nezdar

Podle Patočky byl Masaryk jediným akademickým filozofem Evropy 19. století, který se nezabýval jen otázkou svého národa, ale zabýval se i

⁸⁰ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 27.

⁸¹ Tamt., s. 28.

„marginální evropskou filozofií“. Bylo to v době, kdy slovanské národy teprve dozrávaly k vnitřní svobodě, a zde se Masaryk k tomuto problému vyjadřuje a stejně tak se vyjadřuje i k jejich politické nezávislosti. Svými filozofickými úvahami chtěl pomoci v osamostatnění těmto národům. Vyjadřoval se i k polskému mesianismu, zajímal se o ruský duchovní svět atd. Svoje názory a úvahy vyjádřil v třísvazkovém díle o Rusku a Evropě.⁸²

Pokud chceme pochopit Masarykovu cestu za osamostatnění českého národa, musíme si přečíst jeho práce *Česká otázka*, *Slovanská studie* a *Světová revoluce*, které podle Patočky tvoří jeden celek, ve kterém se autor snažil zachytit podstatu osvobozujícího procesu společnosti, který byl dovršen vzájemnou spoluprací s vnějšími i vnitřními zápasy národů.⁸³

Současná generace vnímá knihu *Světová revoluce*⁸⁴ i jako dílo memoárové, protože zachycuje všechny události, které se týkaly boje o samostatný stát a kterých se Masaryk zúčastnil. Vedle své dějinné úlohy tady hodnotí i úlohu lidí, kteří s ním spolupracovali. Kniha obsahuje Masarykovy úvahy o charakteru války a o historických změnách, které válka způsobila. Autor se zamýšlí nad otázkami mírových vztahů mezi národy, nad jejich mravní převýchovou, formuje základy československé národní filozofie, zachycuje myšlenky a úvahy o poslání nově vzniklého československého státu. Jedná se o dílo velmi obsáhlé – poslední Masarykův spis, při jehož četbě je třeba si uvědomit, jak obtížnou cestu Masaryk prodělal, nežli dosáhl svého cíle, jakým bylo založení nového státu Čechů a Slováků. Potom lze pochopit i onen velký vděk, lásku i obdiv, který k Masarykovi národ choval.

Patočka chtěl ve své studii *Pokus o českou národní filozofii a její nezdar* ukázat, že úsilí o založení české národní filozofie je úzce spojeno

⁸² Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 343–344.

⁸³ Tamt. s. 344.

⁸⁴ Masaryk, T. G. a Srovnal, J., ed., *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005.

s Masarykovým filozofickým výkladem češství a s ním souvisejícím filozofickým výkladem první světové války.⁸⁵ Vytvořit českou národní filozofii se však Masarykovi nepodařilo. Hlavní důvod nezdaru viděl Patočka v zásadním rozporu mezi pozitivismem a metafyzikou v Masarykově filozofii.⁸⁶ Kritice jeho národní filozofie a vysvětlení jejího nezdaru je věnována právě tato studie.

Patočka v ní upozorňuje na skutečnost, že na přelomu 19. a 20. století přichází doba rozvoje techniky a přírodních věd, společnost pohrdá filozofií a převahu nad ní mají přírodní vědy. Masarykův vídeňský učitel Franz Brentano, který Masaryka během studií velmi ovlivnil, však nezapomíná na Aristotela, na jeho koncepci jsoucna, nezapomíná ani na Aristotelovu nauku o duši a na její spojitost s filozofií Descartovou a Leibnizovou. Brentano se pokouší o znovuoživení filozofie a stává se zastáncem jejího vědeckého pojetí. Chce, aby jednotlivé vědní obory stály na vědecké bázi poznání. Nejvíce se v té době zvědečtila biologie, po ní pak psychologie, která je vlastně základní disciplínou filozofie, a tím dochází k zvědečtění filozofie jako takové.⁸⁷ Nový rozvoj filozofie Brentano spatřuje v odmítání spekulací a dohadů a chce stavět na přímé analýze, jejíž půdou měly být hlavně psychické fenomény. Metafyziku ale zcela vyloučit nechtěl. Zde se pak možná částečně setkává s Comtovými a Millovými myšlenkami, protože koncepce vedoucí role fenoménů, tedy skutečností ve vědě, je jednou z tezí Comtova a Millova pozitivismu. Podle pozitivismu se stala věda samozřejmou součástí moderního porozumění světu. Věda tak měla být jediným legitimním způsobem poznání současnosti a oproti tomu byly náboženství s filozofií vnímány jen jako vědy předstupné, jako vědy překonané historickým vývojem. Masaryk studoval Comta daleko podrobněji nežli Brentano, a tím se pro něho odhalil celý obor filozofie dějin.⁸⁸ Comte se také vyjadřuje ke krizi lidstva, k otázce, která Masaryka tolik zajímala. Zde se Masaryk a Comte vcelku

⁸⁵ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 349.

⁸⁶ Tamt., s. 364.

⁸⁷ Tamt., s. 345.

⁸⁸ Tamt., s. 345–346.

ztotožňují, protože ji vnímají jako nedostatek shody názorů o podstatných věcech, ale také jako nedostatek vzdělanosti a polovičatosti při řešení problémů.⁸⁹

Pro Masaryka je podle Patočky příznačné, že nejen zdůrazňuje nebo ukazuje průvodní jev krize, kterým je sebevraždnost či duševní onemocnění, ale snaží se také těmto jevům porozumět.⁹⁰

Masaryk se zabýval sebevraždou již ve své habilitační práci, která vyšla německy v roce 1881 a měla název *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Ve své práci Masaryk upozorňoval na neutěšenou společenskou situaci v evropských zemích, kde ročně spáchalo koncem 19. století 22 000 lidí sebevraždu. Pro Masaryka byla sebevražda otázkou lidského štěstí a neštěstí. Ve svém spise chtěl ukázat, že tento jev se vyvinul z moderního kulturního života, v kterém člověk žije.⁹¹ Velmi podstatně se zabýval příčinami a vlivy, které sebevraždu mohou způsobit a rozčlenil je takto:

- 1) Příroda – přírodní jevy mohou člověka ovlivnit a působit na jeho psychiku – např. podnebí (horko, vlhkost vzduchu, vítr, činnost měsíce, slunce, střídání dne a noci).
- 2) Strava člověka – negativní účinek kávy, čaje, alkoholu, které dráždí nervovou soustavu.
- 3) Způsob rodinného života a spokojenost v zaměstnání (spokojenost a nespokojenost v osobním životě a v zaměstnání).
- 4) Politické poměry – politická krize, revoluce, tyranie, válka mohou mít vliv na sebevraždnost, protože ve společnosti není pořádek, bezpečnost, uvolňují se vášně a nemravnost. Ve válce obyvatelstvo chudne, zakouší utrpení.⁹²

⁸⁹ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 346.

⁹⁰ Tamt.

⁹¹ Masaryk, T. G., *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002. s. 9–11.

⁹² Tamt., s. 28–57.

- 5) Hospodářské poměry – špatné majetkové poměry, nemoci, chudoba mají vliv na sebevražednost. Pokud člověk nemůže ukojit své potřeby, ztrácí pro něho život svoji cenu a smysl, člověk je nespokojený, nešťastný a hledá dobrovolně smrt. Masaryk říká, že pokud je člověk rozumný, může nést chudobu slušně, ale nesmí se řídit podle bohatých. Pokud se člověk neuskrovní a zadluží se, může ho zachránit jedině smrt, protože není schopen splácet dluhy. Nepříznivě může působit i náhlá ztráta majetku, se kterou se člověk nemůže vyrovnat. Život na vesnici je tvrdší než ve městě, a proto je na venkově méně sebevražd nežli ve městě. Na venkově rolník každý rok očekává horší sklizeň a je sní již dopředu vyrovnán. Na tuto situaci je již zvyklý a není v ní sám, protože tato okolnost postihne všechny rolníky a vzájemná solidarita sousedů mu pomůže se s tím vyrovnat. Ve městě je však člověk na svůj problém většinou sám.
- 6) Duševní vzdělanost – někdy může být příčinou sebevraždy neštěstí, které je pro člověka tak velké, že se mu již nechce dál žít. Samo neštěstí může být skutečné nebo vymyšlené. Záleží na rozumové a mravní povaze člověka. Pro postiženého je neštěstí vždy dost velké, ale pro objektivního pozorovatele se zdá příčina často nepatrná v poměru ke zbytečné ztrátě života, a pozorovatel žasne, jak často z nepatrné příčiny je někdo schopen spáchat sebevraždu. Rozumný a normální člověk se jí nedopustí.⁹³
- 7) Vzdělanost a sebevražda – pokud si klademe otázku, zda vzdělaní lidé páchají méně sebevražd, pak musíme odpovědět, že ne. Bohužel vzdělání samo o sobě nemusí působit na kriminalitu a mravnost. Chytrý a vzdělaný člověk tak může být dobrý a zlý. Největším problémem podle Masaryka je prostřední vzdělanost neboli polovzdělání, které vnímá jako velmi nebezpečné. Je to vzdělání mezi nejnižším stupněm (u nejprostšího venkovana) a mezi nejvyšším stupněm (u univerzitního profesora). Tato polovzdělanost podle Masaryka vede k sebevražednosti. Nestačí, aby měl člověk jen rozumové vzdělání, ale je nutné, aby měl také vzdělání mravní,

⁹³ Viz Masaryk, T. G., *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, c. d., s. 58–64.

kteře se bude s rozumovým vzděláním prolínat. Morální otázka a morální vzdělání je u sebevrahů velmi důležité. „Víme, že sebevražednost je způsobena polovzděláním; vyšetříme-li kromě toho nyní, že vedle rozumového polovzdělání má za příčinu také mravní slabost – tak to chceme nazvati – tedy ukáže nám společenský hromadný jev sebevraždy moderní společnost v docela zvláštním světle. Vzdělaná společnost je unavena životem; tato její únava vyplývá však z jejího nedostatečného rozumového i mravního vzdělání: rozum a mravnost nejsou stejnoměrně a dobře propracovány a sjednoceny; jsme příliš rozumní, abychom byli dobrými, a příliš špatní, abychom byli úplně moudřými. Náš světový a životní názor není harmonický, není dosti dobrý a krásný, aby nám dal radost ze života. Řekněme krátce a otevřeně: polovičitost (rozumová a mravní) je velikou příčinou moderní omrzelosti života: naše polovičitost nám dává nesprávné měřítko pozemského štěstí a spokojenosti, naše polovičitost nám ztrpčuje ovoce našeho pokroku na všech polích praktického života, naše polovičitost rozmnožuje rok od roku nespočetné oběti sebevraždy“.⁹⁴

Motivy sebevraždy jsou většinou nemravné. Nešťastná láska nebo zármutek pro jiné se vyskytují jako motiv velmi zřídka, kdežto neřesti, láska k penězům a nemravné pohnutky jsou častou příčinou sebevraždy. Sebevražda bývá mnohdy dlouhou dobu připravovaná – někdo žije nemravně a konečné řešení své situace vidí v sebevraždě (pití, karban). Většina sebevrahů vede nemravný život, nepracuje a znehodnocuje pravý úkol života. Sebevražda však může být také spáchána v afektu, ve vášnivosti, při rozmrzelosti životem, v opilosti, vzhledem k pohlavní nemravnosti atd.

Východisko z těchto krizových situací vidí Masaryk v náboženství. To dodává člověku víru v Boha, v životě naději a útěchu v těžkých životních chvílích. Vstup do náboženské organizace podobně smýšlejících lidí vede

⁹⁴ Viz Masaryk, T. G., *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, c. d., s. 76.

k pozitivnímu smýšlení člověka.⁹⁵ Závěrem můžeme říci, že Masaryk ve svém díle vidí pravou příčinu moderní sebevraždnosti v nenábožnosti doby a v polovzdělanosti lidí, v tom, že rozumové vzdělání není propojené s morálkou. Člověk se odvrací od Boha a přiklání se k vědeckým poznatkům. Masaryk však upozorňuje:⁹⁶ „*Ale věda může uspokojit jenom hlavu, nestačí pro život a pro smrt; proto uspokojuje jenom z polovice, nedává mravní opory, nedovede vést masy. Rozum ponecháme vědě, cit pak náboženství a církvi, v něž už nevěříme a kterým už nedůvěřujeme – a to je jediná, ale ohromná chyba naší civilizace.*“

Patočka ve své studii uvádí, že sebevraždnosti či duševnímu onemocnění se Masaryk snaží porozumět nejen prostřednictvím odborné literatury, ale také prostřednictvím krásné literatury a poezie, v které často vidí klíč k negativním projevům života. Masaryk chce dokázat, že pokud pozorně čteme, je poznání získané z literatury stejně hodnotné, jako poznání vědecké.⁹⁷ Masaryk byl od mládí vášnivým čtenářem krásné literatury.⁹⁸ Při četbě takových autorů jako byli Dostojevský, Strindberg, Zola, Tolstoj, ale také například Mácha nebo Byron, čte o úpadku společnosti, o lidech, kteří nemají pevný mravní základ, a proto ani celá společnost nestojí na pevných mravních základech. Čte o lidech, kteří v ní žijí a jsou nespokojení, protože nežijí ve zdravém morálním prostředí. Často i nenávidí současný svět a touží po jeho změně. Rozkol vidí i ve sporech rodičů a dětí, vidí krizi v rodinném životě, čte o duchovní prázdnotě ve společnosti, o lidech, kteří se ocitli na jejím okraji, ale i o otázkách bojů mezi církví a vědou. Při četbě se před ním odehrávají zápasy literárních hrdinů v boji o lepší svět, dostávajících se do konfliktu se společenským řádem. Ale často to bývají zápasy marné, které končí i vraždou či sebevraždou. Hlavní hrdinové se tak vydávají i na cestu zločinu (Dostojevskij – Zločin a trest). Masaryk prostřednictvím krásné literatury konstatuje u literárních hrdinů oslabení jejich životní vůle, která se

⁹⁵ Viz Masaryk, T. G., *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, c. d., s. 77–78.

⁹⁶ Tamt., s. 139.

⁹⁷ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 346.

⁹⁸ Viz Čapek, K., *Hovory s T. G. Masarykem*, c. d., s. 65–71.

projevovala nechutí řešit zásadní otázky, ironií, skepsí, nechutí snášet tíži života, mravní slabostí, nezodpovědností, odvržením křesťanských zásad. Tady, dle Patočky, vidí Masaryk kořeny krize, protože člověk není brzděn objektivní silou, tedy náboženstvím a východisko vidí v násilném řešení situace, jako je vražda, válka nebo sebevražda – v nich vidí možnost zbavit se všech problémů. Moderní subjektivita má dvě cesty, jak se zbavit zodpovědnosti:

- 1) schválení přírodního stavu nebo jeho rozpoutání, to je takového stavu, kde odpovědnost neexistuje – „násilná objektivizace“, vražda, válka;
- 2) „vrátit vstupenku“ – právo zbavit se problému sebevraždou.⁹⁹

Jaké viděl Masaryk možnosti řešení krize? Masaryk pochopil, že současná „objektivní“ psychologie není schopna tento problém vyřešit a že je třeba najít jiné řešení, jiné východisko. Toto východisko viděl v nové psychologii, v psychologii rozumějící, která čerpá z uměleckého zachycení života a která je schopná pomoci člověku nést odpovědnost za život.

Masaryk navrhuje také náboženské řešení, které je pro něho nezbytné a které by mělo člověku věřícímu v nesmrtelnost ukázat, že je nemožné se k problému postavit jinak než zodpovědně a neunikat odpovědnosti. V žádném případě podle Masaryka však nesmí být náboženství chápáno tak, že má člověku ulehčit životní úlohu. Člověk musí mít stále před očima, že nemůže uniknout osobní zodpovědnosti. Pokud člověk v životě trpí, bude po smrti blahoslaven a oslavován za to, že tuto těžkou zkoušku vytrpěl. V náboženském pojetí není člověk nikdy sám. Pomáhá mu jednak náboženské společenství a vždy zůstává v dialogu Ty – Já. To znamená, že je tady osobní svědomí, s kterým člověk rozmlouvá, které před ním stojí a kterému nelze nikdy lhát.¹⁰⁰ Masarykovy filozofické úvahy a názory vycházejí z víry v Boha.

⁹⁹ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 347.

¹⁰⁰ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 347–348.

U Masaryka je důležitá víra v Prozřetelnost, na kterou se může člověk spolehnout. Víra, že Bůh povede naše kroky. On má s námi svůj plán, kterému se nemáme protivit, ale podřídit a spolupracovat s ním a věřit mu. Tady však spatřuje Patočka u Masaryka rozpor mezi jeho vědeckým objektivismem a mezi vírou v Prozřetelnost. Mezi pozitivismem a platonismem. Masaryk věří ve vědecké poznatky, ale zároveň jako náboženský člověk věří v Prozřetelnost, která vede naše cesty životem a zasahuje do něho. Sám to dokazoval na svých životních zkušenostech, ale pozitivismus ho také velmi ovlivnil.¹⁰¹

Patočka uvádí, že pozitivistický u Masaryka je:

- 1) Pojem krize jako přechodu z období theologického do pozitivního, od nevědeckého k vědeckému, od theismu k racionalitě, objektivitě a demokracii;
- 2) Pojem náboženství dokázaného, ne zjeveného, ne církevního – nemá víru v nadpřirozené bytosti (anděly, zjevování svatých apod.), pro Masaryka je důležitá křesťanská morálka, kterou by měl člověk uplatňovat ve svém osobním životě a řídit se jí. Tato náboženská morálka se však může praktikovat i bez církve jako instituce. Masaryk nemá kladný vztah k církvi. Kritizuje ji za zneužívání svého postavení k svému obohacování a úsilí o zasahování do mocenské politiky.
- 3) Důraz na cit a morálka altruismu empiricky zdůvodněná – o důležitosti citu nás přesvědčuje již biblické rčení „Miluj bližního svého jako sebe sama“. Podle Masaryka je život člověka naplněný rozumem a citem a měl by být v jedné rovině. Není dobré, když převažuje cit nad rozumem a obráceně. Rozum by měl cit kontrolovat a usměrňovat. Člověk by se měl chovat k druhému nesobecky, nezištně, pracovat a jednat ve prospěch druhých.

¹⁰¹ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 348.

- 4) Harmonie, konsensus, organický stav společnosti jako vlastní stav náboženský – harmonie, soulad a součinnost ve společnosti vede k jejímu prospěchu.¹⁰²

Věřícímu člověku, který cítí svoji osobní odpovědnost, při cestě životem pomáhá náboženské společenství. Tak se člověk nikdy necítí sám a těžké překážky snáze zdolává.

Toto náboženství lidské odpovědnosti má podle Masaryka kořeny v české tradici náboženství Husova, později v náboženství a stylu života českých bratří, kteří usilovali o mravní čistotu a ukázněnost, a tento puritanismus pokračuje i v době obrození. Puritanismus vnímá Masaryk jako nosnou sílu demokracie, která vnitřně člověka ukázněuje, druhého neznásilňuje, nezneužívá, ale naopak je využívána k ochraně svobody každého člověka. Touto myšlenkou významu demokracie můžeme přejít od Masarykovy filozofie k filozofii první světové války jako jednoho z největších válečných konfliktů moderní doby.¹⁰³

7.3 Masarykova filozofie první světové války

Podle Patočky je pro Masaryka první světová válka konfliktem demokracie s teokracií a zároveň i světovou revolucí, v které pokrokové síly světa bojují za demokracii stejně jako Češi, a tak je zřetelné, že české dějiny jsou součástí světových dějin. Pro Masaryka je ve filozofii dějin přechod od teokracie k demokracii objektivně nutný. Masaryk zde chápe demokracii již ne jako státní formu, ale jako theickou metafyziku, v které se odráží mravní povaha lidské společnosti, která vnímá člověka jako mravní bytost, která je ukázněná, neznásilňuje druhé a dokáže vládnout jak nad sebou samým, tak nad celým světem a stává se řešením krize.

¹⁰² Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 348.

¹⁰³ Tamt., s. 349.

Masaryk shrnuje comtismus v tomto schématu:

- 1) období theokratické – mýtus – násilí shora
- 2) období demokratické – věda a kriticky racionální filozofie, nejednotnost, polovičitost, období společenských chorob, sebevražednosti, skepse, nihilismu, válek.¹⁰⁴

Masaryk tímto schématem ukázal, jak český problém souvisel s problémem světové krize – porážka protestantismu byla bohužel dokončeným vítězstvím teokratického principu. Ze spisů Komenského a Pavla Skály ze Zhoře vnímali čeští protestanti porážku z roku 1620 jako národní tragedii, kdežto katolíci viděli v této události vítězství církve nad kacířstvím, pravdy nad bludem.

Tento stav trval až do počátků národního obrození. Masaryk vnímal dobu národního obrození jako přechod k začátkům demokracie. Národní obrození – to je podstata demokracie. Dokázalo český lid i politicky organizovat a pomohlo českému národu nastoupit cestu do nové historie. Demokracie musela projít bouřlivým revolučním a kritickým obdobím, aby následně přešla do živé, účelně spořádané a fungující společnosti. Patočka říká, že v tom má náš výklad psychologie sebevražednosti určitou pravdu, ale projevuje se zde i dvojsmyslnost a nedořešenost Masarykovy filozofie. Ona nedořešenost spočívá v tom, že Masaryk ve své praktické morálce, při které klade důraz na mravní psychologii čerpanou z literatury (Goethe, Dostojevskij) spojuje pojmy z mravní psychologie s Comtovými pojmy pozitivismu, naturalismu. Ale moralismus se filozoficky nesnáší s objektivismem a nelze v něm užívat objektivistických pojmů. Patočka kritizuje u Masaryka, že z Brentana vyzdvihl Comta, vytyčil jeho myšlenky a stranou odsunul metafyziku, čímž se nemohl vyrovnat kriticky s pozitivismem. Masaryk byl na pozitivismu závislý, z něho vycházel při tvorbě své filozofie dějin. Patočka ukazuje u Masaryka na vnitřní rozpolcenost mezi vědeckým objektivismem a platonismem. Zde ukazuje nedořešenost Masarykovy filozofie.

¹⁰⁴ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 349.

Přijetí pozitivismu, a tím zároveň morálního empirismu, je v rozporu s Masarykovou psychologií vztahu subjektivismus – oslabení vůle k životu – sklon k vraždě či sebevraždě. Tato psychologie předpokládá zcela jinou osobnost a to takovou, která se celou svou povahou zásadně liší od toho, jak člověka vidí moderní empirická psychologie.

Patočka zde nachází podstatný rozpor, který proniká celým masarykovským filozofováním, jeho rozlomenost a dvojakost. Vidíme, že také Masaryk nezůstal nedotčen moderní polovičatostí.¹⁰⁵ Patočka usuzuje, že pokud Masaryk sám neprovedl revizi své rozdvojenosti, musí ji provést ti, kteří se zabývali jeho dílem, protože jen ti mohou posoudit a rozpoznat v čem viděl českou a světovou skutečnost a v čem se mýlil. Proto Patočka vidí také Masarykovo dílo stále aktuální a vybízející nás k tomu, abychom ho studovali a kriticky hodnotili.

7.4 Masaryk a Nietzsche

Patočka se dotýká také určitého srovnávání Masaryka s Nietzschem, třebaže o Nietzschem můžeme říci, že to byl Masarykův názorový odpůrce. Bod, ve kterém se názorově shodují, vidí Patočka v odmítání anebo odporu k asketickým ideálům pozitivistické vědy, která vylučuje osobnost, její mravné a odpovědné jednání. Oba filozofové požadují mravní život, způsob bytí označovaný jako aktivní já. Chtějí vidět člověka silného, pracovitého, tvořivého, který miluje život. Asketické ideály vnímají jako odmítnutí života a jeho popření. Oba zaujímají odpor k historismu, který pro studium toho, jak vznikají věci, zanedbává to, čím jsou – tedy jejich podstatu. Patočka srovnává myšlenky řešení krize Masaryka a Nietzscheho, kteří již v 19. století tuší, že dojde k válkám a revolucím a budoucnost moderní společnosti vidí ve znamení moderního nihilismu. Nietzsche se domnívá, že období nihilismu bude trvat alespoň dvě

¹⁰⁵ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 350–351.

století. Oba chtějí člověku pomoci z jeho krize, z jeho úpadku a obávají se všech strašných důsledků, kterými bude lidstvo muset projít.¹⁰⁶

Nietzsche i Masaryk se sjednocují v tom, že lidstvo se dostalo do krize tím, že ztratilo Boha a nastalo vakuum. Není zde nic, co by Boha nahradilo. Ztrácí se křesťanská morálka, jejíž přednosti si oba uvědomují. Tato morálka člověka-křesťana nestaví proti životu, nechce ho zničit, dodává člověku absolutní hodnotu, zlu dává smysl, poskytuje vědění o absolutních hodnotách a vůbec kladně ovlivňuje člověka. Společně s Masarykem se sjednocuje v tom, že vidí příčiny krize v moderním nihilismu, v jeho popírání veškerých mravních hodnot, v odklonu od Boha, který se vytrácí z lidských myslí a není ničím a nikým nahrazen. V těchto názorech nalézají oba filozofové shodu.

V dalších názorech již nejsou v takové shodě. Podle Nietzscheho je hlavním úkolem filozofie odstranění „prolhanosti“ křesťanského dvojsvětí, protože v něm nachází pokrytectví a lživost a zároveň vidí, že je potřeba znovu obnovit hodnoty a chuť do života. K církvi se staví negativně také proto, že stála proti vědě, proti vědeckým poznatkům, které vyvracely její dogmata. Je to boj na dvou frontách. Jednak boj proti nihilismu a jednak boj proti křesťanství (v podstatě ale i křesťanství je pro něho nihilismem.)

Masaryk si uvědomuje všechny nešvary církve, a tak chce zachránit křesťanské hodnoty bez církve jako instituce a chce prosadit necírkevní náboženství, které by stálo na humanitě, jejímž základem je mravní život.¹⁰⁷

Patočka tady vidí rozpor v Masarykově úsudku. Mravní život zde Masaryk nepojímá ve shodě se svou myšlenkou psychologie sebevražednosti (pokud je člověk v jádru mravný, je možnost odpovědnosti), ale pozitivisticky, a tím ovšem přijímá to, co je příčinou moderního nihilismu – subjektivismus, objektivismus, naturalismus, skepsi atd. Díky skutečnosti, že Masaryk podlehl pozitivismu,

¹⁰⁶ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 353–354.

¹⁰⁷ Tamt., s. 352.

dovolává se objektivního zákona vývoje, něčeho věčného, co je s odpovědností a svobodou v přímém rozporu.

Patočka říká, že pokud chápeme výklad moderní sebevraždnosti jako výstižný, lze vidět určitou shodu mezi Masarykem a Nietzschem v pojetí člověka, který je vnitřně ohrožen ve své vůli žít. Toto ohrožení je člověk schopen překonat mravními prostředky, jako jsou sebekázeň, odpovědnost, snaha o samostatnost, nepodléhání a nepodřizování se nikomu a ničemu. Masaryk sám byl silný a odpovědný člověk a v jistých chvílích života si stál osamocen za svými myšlenkami, pokud se mu zdály správné, a nikdy nepodléhal většinovému mínění, které bylo jen oblíbené. Vlastně celý život bojoval proti přijímání nekritických názorů, které byly společnosti předkládány. Patočka však upozorňuje:¹⁰⁸ „*Jenže Masaryk nebuduje filozofii, která se opírá o tyto fenomény, nýbrž sám přijímá z rukou své doby pozitivistický předsudek – třebaže je to předsudek vnucující se pod pláštěm vědy, tedy kritiky a její kázně.*“ Díky podlehnutí pozitivismu se tady Masaryk dovolává objektivního zákona vývoje, tedy něčeho věčného, co je s odpovědností a svobodou v přímém rozporu.

Patočka si všímá také rozporuplného vztahu Masaryka ke Kantovi, o kterého se ve svém humanitním myšlení hodně opírá Palacký. A protože Masaryk se v mnohém shoduje s Palackým, shoduje se v určitých momentech i s Kantem. Postoj Masaryka ke Kantovi však není jednoznačný, ale kolísavý, a to hlavně díky ústřednímu bodu jeho filozofie, jeho pojetí světové situace, jeho „náhledu do toho co jest“.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 354.

¹⁰⁹ Tamt., s. 353.

7.5 Masaryk a Amerika

Při vzpomínce na celý Masarykův život vidíme, že velký vliv na jeho myšlení měla Amerika. Cesta do Ameriky, kterou podnikl dvakrát, ho velmi ovlivnila v přesvědčení, že je třeba vytvořit nový svěbytný demokratický stát. Tady pochopil, že americká demokracie stojí na puritanismu, že vychází z tohoto morálního náboženství, stojícího na kázni. A stejně tak silný vliv na něho měla i jeho americká manželka Charlotte. Masaryk usuzuje:¹¹⁰ „*bez ní (bez manželky) bych si nebyl ujasnil smysl života a svůj politický úkol – Amerika takto vedle Francie mně a mnou i národu pomohla k svobodě nejvydatněji...*“

Patočka říká, že „*americká demokracie pomáhá vykládat české obrození jako proces osvobozování společnosti, která je svou reflexí již na cestě k němu – humanitní ideál bratrský znamená, že se obrození děje již ve jménu demokracie jako světového názoru.*“¹¹¹

Demokratické názory zároveň stírají zastaralé teokratické názory i ve všech ostatních oborech, jako je filozofie, věda, náboženství atd. Teprve ve chvíli, kdy vstoupila Amerika do války, můžeme říci, že v tom okamžiku dochází ke skutečnému boji demokracie s teokracií. Je to boj celého světa za ideály demokracie a tady se ukazuje, že české dějiny jsou neodlučitelně spjaty se světovými a že každý vzestup demokracie znamená posílení české svobody a nezávislosti.¹¹² Člověk se při své dějinné cestě pohybuje od závislosti k odpovědné svobodě a při této cestě se již nemusí podřizovat církvi, která může jeho postavení zneužívat, ale může si svobodně vybrat mravnost ve svém vztahu člověka k člověku, ke světu a hlavně k Bohu. Masaryk chce mít mravnost na náboženském základě, ale na jiném, než se oficiálně podává. Nechce, aby se náboženství ztotožňovalo s teorií, s učením církve, a chce, aby se rozlišovala

¹¹⁰ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 355.

¹¹¹ Tamt.

¹¹² Tamt., s. 356.

etika náboženská od církevní. Hlavní hodnotou pro něho zůstává Kristovo učení a k tomuto učení má směřovat výchova člověka.

V Masarykově filozofii světové války vidí Patočka pokus o českou národní filozofii, která je zároveň příspěvkem k filozofii vůbec. Již to není jen marginální filozofie, ale je pozvednuta na úroveň filozofie moderního člověka, která by měla přispět k vyřešení jeho krize. Masaryk sám říká:¹¹³ „*Otázku českou jsem pojímal vždy jako otázku světovou, a odtud stálé srovnávání naší historie s historií celého Rakouska a Evropy vůbec; má celá publicistická práce a spisy měly cíl, vkloubit náš národ, abych tak řekl, do organismu světové historie a politiky*“. Masaryk se dokonce domnívá, že světovou válkou jsme překonali nejen starý režim, ale možná i revoluční stav.¹¹⁴ Masaryk je velmi zaujatý těmito postřehy, že dobře nepozoruje určité rozpory svého rozboru. Neuvědomuje si, že ve své syntéze vedle sebe staví neslučitelné prvky a sice theicky upravený comtovsko-objektivistický pozitivismus vedle bytostného moralismu, který pojímá svět z hlediska lidí, kteří jsou mravně svobodní. Theismus je zastoupen Prozřetelností, která je neslučitelná s pozitivistickou vírou v zákonitý, předurčený, tedy determinovaný vývoj.

Patočka opět upozorňuje na skutečnost, že jeho myšlení je tady v rozporu – Masaryk hlásá přísný determinismus, a přitom se hlásí k Prozřetelnosti, která zasahuje do osudu lidí. Masaryk nevěřil, že historie národů je nahodilá, ale věřil v plán Prozřetelnosti. Věřil, že hlavním úkolem historika, filozofa, každého národa je poznat v tomto plánu své místo a snažit se v něm s plnou odpovědností postupovat ve své práci i v práci politické.¹¹⁵ A obrodným ideálem této práce je pro Masaryka humanita. To znamená odpor proti zlu, proti všemu nehumánnímu a nutnost věnovat se plně usilovné práci. Patočka si však klade otázku:¹¹⁶ „*Kde je*

¹¹³ Viz Masaryk, T. G., *Světová revoluce*, c. d., s. 393.

¹¹⁴ Tamt., s. 356.

¹¹⁵ Tamt.

¹¹⁶ Tamt., s. 357.

filozoficky formulován tento pohled na svět z hlediska svobodné bytosti, do jejíž bytostné struktury je vepsána zodpovědnost za to, co nestvořila, nechtěla, do čeho byla postavena a za co nicméně přejímá zodpovědnost?“ Zamýšlí se také nad tím, kdo nám odpoví na filozofické otázky a postřehy kolem vraždy-sebevraždy, které jsou počátkem vzniku světové války.

7.6 Němci a Češi

Patočka říká, že pokud chceme filozoficky pochopit válku, musíme pochopit nejen demokracii a češství, ale také Německo jako protivníka. Ve středověku je Německo součástí kulturního celku, ale v nové době dochází k tomu, že se Německo stále více kulturně odlišuje a izoluje. Jeho odlišnost spočívá hlavně v tom, že vyznává myšlenky římského impéria a usiluje o zvětšení svých území. Tyto imperiální myšlenky, jako je touha po moci, rozpínavost a velikášství, vedou Německo k násilné cestě, která je ospravedlňována právem silnějšího a využívá k tomu moc i násilí. Celé Německo je v té době popruštěováno a německý idealismus se hrouští. K německému popruštění došlo zřejmě proto, že zklamala důvěra v ideály předchozí doby, která doufala nejen v duchovní vedení, ale také v politické osvobození a sjednocení Německa. Ideály Lessinga, Kanta, Goetha jsou nahrazeny mocí a násilím. To Bismarckovi umožňuje, aby tuto rozptýlenou tužbu zklamané společnosti zapráhl do služeb pruského řešení německé otázky.

K této politické situaci uvádí Patočka kritický Masarykův výrok:¹¹⁷ „*Když v národě vedoucí mužové a stavy počínají spoléhat na moc a násilí, zakrňuje sympatie, lidé ztrácejí zájem poznat myšlení a city svých bližních (...), neboť stačí pro všecek styk s nimi státní mechanism, komando, pěst (...).*“

¹¹⁷ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 359.

Patočka zde upozorňuje na fakt, že filozofické řešení německé otázky Masarykem neodpovídá přesně skutečností a „*hovoří z něho brentanovské, rovněž nevěcné zaujetí proti Kantovi a německému idealismu.*“¹¹⁸

V Německu v době vládnutí císaře Viléma dochází k značnému zasahování státu do života společnosti, kdy stát získává kontrolu nad celým společenským životem a o všem rozhoduje. Lidem je vnucován názor, že tak je to správné. S tímto názorem se ztotožňuje i Nietzsche, který zdůrazňuje, že je třeba s tím souhlasit a pozitivně toto přijmout jako fakt. Působení státního mechanismu ve společnosti chápe jako sílu, která působí všude s cílevědomou jistotou a která mobilizuje veškerou energii ve společnosti.

Masaryk je zklamán německým idealismem, jehož selhání vedlo k negativní situaci v zemi. Přesto se ale domnívá, že německá filozofie není celá povrchní nebo chybná, ale její negativnost spočívá v tom, že nemohla být volná a svobodná. Nazývá jí středověkou scholastikou, danou již dopředu hotovým a stanoveným názorem.¹¹⁹

Masaryk tuto německou filozofii viní z účasti na válce. Filozofii převážně demokratickou, ale znásilněnou pruskou teokracií. V této úvaze o její vině na válce, přemýšlí o významu sebevraždy. Jako důvod tohoto masového jevu moderní civilizace vidí Masaryk oslabení lidských charakterových vlastností, které se oslabily ztrátou náboženství, ztrátou víry v Boha, v jeho neuznání. Hlavní příčinou je moderní subjektivismus, který se stupňuje až k titanismu. Člověk toužící po moci, chce vládnout svojí vůlí sobě i jiným, a pokud neustojí přepětí svých sil, dokáže i vraždit, a to buď sebe sama, anebo druhé. Potom vražda či sebevražda může přerůst v konkrétní formu, kterou je válka.

Patočka uzavírá své hodnocení Masarykovy filozofie češství a filozofie světové války tak, že se nám podařilo ukázat hluboký pohled do nitra Masarykovy

¹¹⁸ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 361.

¹¹⁹ Tamt., s. 362.

filozofie, který ale ztroskotává na nedostatku odvahy k samotnému filozofování, protože tím, jak byl silně Masaryk ovlivněn pozitivismem, nezabýval se dostatečně metafyzikou a nedokázal tak pojmout filozofii jako samostatnou a od pozitivní vědy nezávislou činnost myšlení. Masaryk do určité míry tuto potřebu vnímá a uznává svou metodou filozofovat z umění, a tím pochopit člověka a jeho hluboké lidské problémy života a smrti. Patočka k tomu však poznamenává:¹²⁰ „(...) ale couvá před potřebou uchopit toto porozumění zásadním filozofickým pojmem; nevidí, že jeho «mírný racionalismus» a «pozitivismus» spočívá na řadě předsudků právě metafyzických.“

Pro Patočku byl Masaryk a jeho filozofie opravdu celoživotním problémem, a proto Patočka nabádal dál se jím zabývat, vracet se k němu a studovat jej. Snažit se, aby filozofie dokázala nahlédnout do života současného člověka, do jeho smyslu a pokusit se zorientovat se v současném chaotickém životě společnosti. Patočka v závěru své studie shrnul v několika větách neúspěch Masarykovy filozofie takto:¹²¹ „Ztroskotala na neprohlédnutelných předsudcích, na kapitulaci před těmi strašáky «nevědeckosti», fanatického, libovolně budovaného světového názoru, a hlavně před onou nesmírnou úlohou revize a destrukce všech «samozřejmostí», všech přesvědčení a názorů, s nimiž denně operujeme a na něž spoléháme.“

8. MYŠLENKOVÉ SHRNUÍ AUTORŮ ZABÝVAJÍCÍCH SE MASARYKEM

V této bakalářské práci jsem se snažila zachytit pohledy čtyř autorů na Masarykovy myšlenky a jeho dílo. Byl to pohled spisovatelů Jana Herbena a

¹²⁰ Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 364.

¹²¹ Tamt., s. 365.

Karla Čapka a filozofů Milana Machovce a Jana Patočky. Byly to pohledy odlišné.

Jan Herben chtěl být pouze nadšeným, ale zároveň věcným zpravodajem o Masarykově životě, jeho činech a myšlení. Z Herbenovy knihy je znát jeho oddanost, láska a až nekritický obdiv vůči myšlenkám i osobě Prezidenta Osvoboditele.

Karel Čapek se zase ve své tiché diskusi s prezidentem snažil co nejméně ovlivňovat Masarykovo myšlení. Většinou pouze kladl otázky a poslouchal odpovědi, někdy si dalšími otázkami snažil upřesnit Masarykovy myšlenky. Chtěl, aby si čtenář sám udělal názor na prezidentovy úvahy a názory, které touto cestou mohl čtenářům prezentovat. Ve své knize Čapek zachytil nejen Masarykův život, ale také jeho aktivitu v politickém a kulturním životě, jeho odpovědi na filozofické či náboženské otázky, názory na jeho češství a demokracii a také jeho úvahy o dalším vývoji Československé republiky.

Také Milan Machovec chtěl ukázat ve svém díle, že Masaryk má národu ještě stále co říci a že jeho dílo a myšlenky jsou živé, nesmí být zapomenuty a jeho dílo nesmí skončit kdesi v archivech. Tak jako jiní autoři i on se zabýval jak Masarykovým životem, tak otázkami filozofickými, otázkou českou, ideou humanity a také naší státnosti. Machovec byl Masarykovým životem a filozofií hluboce ovlivněn, a proto se snažil Masarykovy myšlenky a ideály zachytit ve své knize a připomenout je současné čtenářské veřejnosti. Předkládal Masarykovy názory a upozorňoval na jeho touhu vybudovat v mírovém prostředí vzorný demokratický stát. Ukazoval na jeho mravní vliv ve společnosti, na jeho názory na demokracii, v kterých zdůrazňoval, že demokracie musí mít mravní základ, že má být projevem lásky k lidem a k lidskému životu vůbec.

Jan Patočka podrobil Masarykovu filozofii hlubokému studiu, revizi a kritice. Nebyl spokojený s tím, že jeho myšlenky byly vnímány jen povrchně. Zásadně odmítal Masarykovy ideje pouze přejímat, ale chtěl je studovat,

promýšlet a polemizovat o nich. Zabýval se proto Masarykovým odkazem ve svých studiích a poukazoval na to, co bychom měli od Masaryka převzít, ale i na to v čem se mohl mýlit. Upozorňoval na názory a myšlenky, které se mu zdály nedořešené či nesprávné. Věřil, že pouze studiem jeho idejí můžeme dojít k jejich pochopení a k řešení nastíněných problémů.

ZÁVĚR

Patočka se v krátkých studiích z roku 1946, které se nazývají *Masaryk a naše dnešní otázky a Masaryk včera a dnes*, zamýšlí nad jeho odkazem a nad tím, zda nám má stále v této poválečné době ještě co říci. Patočka poukazuje na to, že i když Masaryk již nežije, stále se k němu vracíme v našich otázkách a rozhodnutích.

Podle Patočky Masaryka musíme studovat, abychom si na tyto otázky mohli odpovědět a dobře se rozhodovat, abychom mohli pochopit kladné i záporné stránky jeho díla a jeho myšlení. Masarykovi je vytýkán jeho dějinný optimismus. Ten však pramenil z doby po první světové válce, kdy se Masaryk domníval, že svět po tak tragické zkušenosti, jakou byla první světová válka, nedopustí, aby se znovu opakovala. Domníval se, že válka byla zároveň i revolucí, která pomohla překonat starý svět, starý nevyhovující režim. Války se mu jevily jako přežitek a věřil, že se již nikdy nebudou opakovat. Soudil, že lidstvo dosáhlo vítězství a nastoupí konečně cestu k míru, demokracii a prosperitě. Patočka píše:¹²² „Čtenáři v dvacetiletí První republiky, muselo se skoro nutně zdát, že zde jsou všechny základní životní otázky nejen předvedeny, nýbrž velikou životní zkouškou potvrzeny a rozřešeny. Tak myšlenky a dílo Masarykovo se stávaly jakýmsi zvěstováním bezpečného optimismu, civilizačního a morálního pokrokářství, předkládaly se nikoli jako výzvy a upozornění, jaké

¹²² Viz Patočka, J., *Češi I.*, c. d., s. 93.

problémy na nás doléhají, nýbrž jako bezpečné odpovědi na tyto otázky, (...) doba a události se nezastavily a přirozeně neustály se nikterak v onom stavu, který Masarykovi se jevil žádoucí a pravděpodobný.“ Masaryk příliš věřil v člověka, v humanitu a demokracii. A právě ze svého historického optimismu udělal Masaryk podle Patočky naši národní filozofii a na té založil naši národní tragédii, jelikož ve svém filozofickém myšlení nedokázal předvídat vznik autoritativních režimů. Svět postupně nekrácel „ke světlým zítřkům“ – v některých státech byl nastolen fašismus nebo komunismus. Masarykovo optimistické pojetí dějin se nemohlo vyrovnat s takovou tragédií, jakou byl Mnichov. Podle Patočky jsme bohužel v nejtěžších chvílích, které přišly v našich dějinách, nemohli hledat útěchu v naší národní filozofii a čerpat z ní novou sílu. Masarykova optimistická filozofie selhala v době bezmoci a beznaděje. Velký podíl na naší národní tragédii Patočka připisuje Edvardu Benešovi, který téměř po celý život byl Masarykovi nablízku, znal jeho povahu, morální vlastnosti, jeho uvažování, a přesto v zásadní klíčové chvíli, kdy se jednalo o budoucnost národa, ve svém rozhodnutí selhal. Patočka v závěru své knihy *Co jsou Češi?* uvažuje o Mnichovské dohodě, která pohřbila morální autoritu našeho státu. Hlavní vinu zde klade Edvardu Benešovi, kterého vnímá jako dobrého úředníka, ale slabého člověka. Domnívá se, že Masaryk by byl jednal jinak. Masaryk byl bojovník a nikdy v životě nekapituloval. Kapitulovat to nebyl jeho životní styl. Vzpomeňme si na rukopisné boje, hilsneriádu, jeho boj o stát. Obyvatelstvo bylo tehdy připraveno bránit vlast a padnout za svobodu. Prezident Beneš však této šance nevyužil, podvolil se a kapituloval. I když jsme nebojovali, ztratili jsme během druhé světové války 300 000 lidských životů a k tomu morální kredit, který jsme neztratili jen v okamžiku kapitulace, ale na dlouhou dobu po válce.¹²³

Patočka říká:¹²⁴ „*Tak se mi zdá, že Češi, tito sluhové osvobození akcí shora, propásli příležitost vybojovat si dostatečně samostatným rozhodnutím svou svobodu. Nevyužili procesu, v němž jak známo spočívá podle jedné slavné*

¹²³ Viz Patočka, J., *Co jsou Češi?*, c. d., s. 103–104.

¹²⁴ Tamt., s. 106.

interpretace hegelovské pojetí dějin: otrok získává pozvolna svobodu, kterou ztratil svým lpěním na životě, když povstává proti svému pánu a stává se současně dělníkem i vojákem, opravdovým člověkem. V první světové válce jsme povstali proti svým pánům, ale když šlo o to uhájit tuto situaci proti znovu se zvedajícímu panstvu, bylo naší odpovědí selhání – ovšem neodpustitelnou vinou jednotlivcovou, protože společnost byla připravena ve své většině k oběti.“

I přesto, že selhala Masarykova národní filozofie, jeho myšlenkami, základními životními otázkami a jeho odkazem bychom se měli stále zabývat. Dobře vidíme, že všechny problémy, které existovaly za Masaryka, nejsou dosud vyřešeny. Je tedy na nás, abychom jeho dílo studovali a v jeho odkazu pokračovali.

Masaryk studoval, zkoumal a hledal pravdu a energicky varoval před lidskou hybris a velkou a účinnou zbraň proti ní viděl v budování demokracie ve společnosti. Jeho program byl prostý – demokracie a humanita. Místo absolutizace svobody doporučil ji omezit na odpovědnost, egoismus radil překonat ohledem na druhé a chtěl, abychom se dokázali obětovat pro druhé třeba i v maličkostech. Dle Masaryka by člověk neměl nikdy dopustit, aby se druhý cítil sám a osamocený, ale aby byl v dialogické dvojici a aby žil v naději, radil, usiloval o lidské ideály v životě. Člověk by měl pracovat bez velkých gest a velkých slov, věnovat se drobné každodenní práci, na které spočívá celý lidský život. To, co Masaryk hlásal, tak i sám vlastním konáním naplňoval, své názory a myšlenky živě uskutečňoval. Vždy se snažil ve svém životě vykonat takové činy, které byly ku prospěchu všech lidí.

SEZNAM LITERATURY

BALAJKA, Bohuš. *Přehledné dějiny literatury. I, Dějiny české literatury s přehledem vývojových tendencí světové literatury do devadesátých let 19. století.* 3., upr. vyd., Ve Fortuně 1. vyd. V Praze: Fortuna, 1995. 239 s. ISBN 80-7168-198-9.

BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země Koruny české. II., Od nástupu osvícenství po naši dobu.* 1. vyd. Praha: Paseka, 1992. 308 s. ISBN 80-85192-30-6.

ČAPEK, Karel a POHORSKÝ, Miloš, ed. *Hovory s T.G.Masarykem.* 1., souborné vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 588 s. Spisy / Karel Čapek; 20. ISBN 80-202-0170-X.

HERBEN, Jan. *T.G. Masaryk: život a dílo presidenta osvoboditele.* 5. vyd. Praha: Sfinx, 1947. 496 s.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí. Druhý díl, Od časů Přemysla Otakara I. do nástupu Habsburků (1197-1526).* 1. vyd. Praha: Práce, 1991. 454 s. ISBN 80-208-0111-1.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk.* Vyd. 3., dopl. Praha: Riopress, 2000. 320 s., [8] s. obr. příl. Hlas; sv. 11. ISBN 80-85281-65-1.

MASARYK, Tomáš Garrigue a NAVRÁTIL, Josef, ed. *Ideály humanitní; Problém malého národa; Demokratism v politice.* 2. vyd. Praha: Melantrich, 1990. 127 s. Vybrané spisy T.G.M.; sv. 1. ISBN 80-7023-036-3.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 5. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2002. 221 s. Spisy T.G. Masaryka; sv. 1. ISBN 80-86495-13-2.

MASARYK, Tomáš Garrigue a SROVNAL, Jindřich, ed. *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918: vzpomíná a uvažuje T.G. Masaryk*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005. 639 s. Spisy T.G. Masaryka; sv. 15. ISBN 80-86142-17-5.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka: snahy a tužby národního obrození*. 7. vyd. Praha: Melantrich, 1969. 271 s. České myšlení; sv. 2.

MORAVA, Jiří. *C. k. disident Karel Havlíček*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1991. 312 s. Stopy, fakta, svědectví. ISBN 80-7038-059-4.

PATOČKA, Jan, CHVATÍK, Ivan, ed. a KOUBA, Pavel, ed. *Co jsou Češi?: malý přehled fakt a pokus o vysvětlení*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1992. 237 s. ISBN 80-7038-278-3.

PATOČKA, Jan, FIDELIUS, Petr, ed. a CHVATÍK, Ivan, ed. *Češi: [soubor textů k českému myšlení a českým dějinám]. I, Práce publikované*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. 902 s. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 12. ISBN 80-7298-181-1.

RESUMÉ

This work deals with personality of Tomáš Garrigue Masaryk, who we know not only as the first Czechoslovakian president, but also as the significant philosopher, the humanist and the politician.

At the beginning of this work we are familiar with Masaryk's biography. There is captured his life way, his intensive effort and his fight for construction of an independent Czechoslovakian country briefly and the period when he administered the presidency until his death in 1937, too.

The personality of T. G. Masaryk engaged a lot of author's attention. They dealt with him in their writings. In the work there are analysed various opinions on T. G. Masaryk, especially Jan Patočka's (Czech philosopher), Jan Herben's, Karel Čapek's (Czech writers) and Milan Machovec's (Czech philosopher) views on him. These opinions on Masaryk were various and Patočka's one was critical as well.

Masaryk in his national philosophy proceeds from historical periods and the lives of the personalities that are significant for Czech nation and that inspired him in his thoughts, especially Jan Hus and Hussism (in the 14th century), Bohemian Brethren (in the 16th century) and national revival, of course. Some significant people are linked to the period of national revival, for example F. Palacký, J. Kollár, P. J. Šafařík and K. Havlíček Borovský.

In the work the attention is also paid to Slavic matter, Masaryk's ideas of humanism and his Czechness and his opinion on religion and belief in God that helped him in hard life situations.

This work deals with critical Patočka's view on Masaryk's and Husserl's conception of mental crisis of European mankind and on failure of Masaryk's national philosophy mainly. The endings of these studies show that Masaryk thinks that birth of mental crisis of mankind consists in loss of belief in God. According to Masaryk, mankind hasn't found new ideals, that would restore society to health, yet. Patočka thinks that the cause of the failure of Masaryk's

national philosophy is in Masaryk's post-war optimism and his belief in construction of new and happy life on the essentials of democracy. Both Patočka's studies about this topic are mentioned in the book „Češi 1“ and are analysed in detail in the work.